

ARAP ARUZU, GENEL ESASLARI VE ZORUNLU VEZİN DEĞİŞİMLERİ PROSODY OF ARAP, GENERAL PRINCIPLES AND CHANGES OF MANDATORY

Selahattin FETTAHOĞLU*

Öz

Şiir ölçülü ve kafiyeli söz, aruz, şiir vezinlerini inceleyen ilim dalı olarak tarif edilmektedir. Şiir Arapın divanı, kıl çadır evi olarak kabul edilir. Çadırı harem, şiiri varlığını temsil eder. Bu sebeple Arapın hayatında şiirin ve çadırın büyü önemi vardır.

Aruz, dil bilimi ve musiki bilgini Halil b. Ahmed el-Ferahidi (ö. 170/791) tarafından istikra yoluyla esasları belirlenerek edebi bir ilim haline getirilmiştir. Aruz Türk edebiyatında da önemli bir yere sahiptir. Divan edebiyatı ile duygu ve sanat dünyamıza nüfuz etmiştir. Arap şiirinin vezin kalıbı aruzdur. Aruz kalıplarına uymayan söz şiir olarak kabul edilmez. Harekeli ve sakin harflerin birleşimi ile oluşan hecelerin bir araya gelmesi ile tef'ileler oluşur. Aruzda üç asıl, yedi zait on hece harfi, altı hece, sekiz tef'ile on altı bahir, beş daire bulunmaktadır. Tef'ileler ile oluşan kalıpların belirli esaslar ile oluşturduğu aruz vezni şiire sanat niteliği kazandırmıştır.

Bu çalışma şiir vezinlerinin oluşması esnasında kalıplar üzerinde vaki değişiklikleri inceleyen ve Arap dil bilimlerinden biri olan aruzu konu edinmiştir.

Anahtar Kelimeler: Aruz, Tef'ile, İllet, Zihaf, Vezin.

Abstract

Poem is a measured and rhymed word; and prosody is a science which analyses meters. Poem considered as a council and tent house for Arabic. Tent represents their harem and poem represents the existence of prosody. Therefore, poem and tent have big importance in Arabic's lives.

Prosody become a science by the help of Halil b. Ahmed el-Ferâhidî, who is a linguist and music scholar, by determining all principals via reasoning. Prosody is also important in Turkish Literature. Emotion and art penetrate into our lives with Divan Literature. Prosody is rhythm pattern of Arabic poem. The words which isn't fit in with prosody patterns don't called as a poem. Tef'ile become with the combination of the syllables which are comprised with the vowel point and silent words. In prosody, there are three major and seven extra, ten syllable letters; eight tef'ile sixteen bahir; five parts. Aruz prosody, which is comprised of specific principals consisted some patterns with tef'ile, is acquired art qualification to the poem.

This study discusses the prosody which is Arabic linguistics and examines occurring changes over patterns during the meter generation time.

Keywords: Prosody, Tef'ile, Reason, Zihaf, Rhythm.

GİRİŞ

Dil, seslerden örülmüş ictimai bir müessese olarak tarif edilmektedir (Ergin, (2013). İnsan meramını dil ile ifade eder. Dil sözcükleri kullanır. Sözü anlamlı ve ölçülü olması esastır. İnsan dile hükmedemez. Onun kurallarını sorgulayamaz, onu olduğu gibi kabul etmek zorundadır. Seslerden oluşmuş olan bu yapı her milletin gizli antlaşması, milli hafızası ve maddi-manevi servetidir. Dilin malzemesi sesler, yapısı seslerden örülmüş sözlerdir. Dil, sözler aracılığı ile geçmişi geleceğe bağlayan köprüdür.

Dil, konuşma dili ve yazı dili diye ikiye ayrılır. Yazı dili de nazım ve nesir olmak üzere iki kısımdır. Şiir vezin ve kafiyeli sözdür (Zemahşeri, 1989, 21). Arap dili ve edebiyatının bir dalını teşkil eden şiir, "bilinçli olarak söylenmiş kafiyeli ve vezinli söz" diye tarif edilir. Sözü rafine biçimi olan şiir Arapın Divanı olarak kabul edilir. Yazı dilinin iki türü, nazım ve nesir arasında her zaman bir farklılık bulunmuş, şiirin muhteva ve şekil bakımından muayyen ölçülere bağlı kalması nazım dilini etkilemiştir.

Lügat ve lisan sanata benzer. Şiirde dilin ahengini esas alan birtakım ölçüler bulunmakta; dil bu ahenk ile sanata dönüşmektedir. Estetik, heyecanı en fazla tahrik eden sözdür. Musiki, sözlerin sanattır. Bir toplumun musiki ve edebiyat gibi sanatlarla olan münasebeti ve bu münasebetin düzeyi, dünya görüşü ve hayat tarzını gösterir. Dil bir milletin en büyük toplumsal ve milli müessesesidir (Ergin, 2013, 5).

*Dr. Öğr. Üyesi, Gümüşhane Üniversitesi İlahiyat Fakültesi.

Her dilde şiir söylenmiştir. Her milletin dilinde o dilin belagatine has hükümler ve kaideler vardır. Arap lisanında şiir, istiare ve evsaf (tasvir) üzerine bina edilen belîğ bir kelam, garip bir tarz ve aziz bir meslek olarak nitelenir. Arapça ifade üslubunda şiirin önemli bir yeri vardır. Şiir medih, hiciv, şecaat ve mersiye şeklinde icra edilir.

1. 'Arûz (العروض)

'Arûz, Arap şiirinin ölçüsüdür. Şiirin sağlamını sakatından ayırır (İbn Cinnî. 1989, 09). Arap şiirinde vezinsiz beyit yoktur. Bu vezinlerin her birine has birtakım şartlar ve hükümler bulunmaktadır. Kullanılan vezinler sadece bir takım hususi kalıplardan ibarettir. Vezin ve kafiye şiirin iki kanadı kabul edilmiştir. Kadim milletlerin şiirleri hep bir ölçüye uygundur (Pala, 2003, 39-02).

Arap şiirinin ölçüsü Arap'ın mizacına uygun icat ettiği 'arûz veznidir. 'Arûz Arap dili ilimlerinin önemlilerinden biridir. Arap şiiri için 'arûz canlı için su, hasta için ilaç gibidir. Arap şairleri 'arûz sayesinde dillerini bayağılık ve hatadan korumuş olduklarını kabul ederler.

'Arûz Arap edebiyatında doğmuş, başta İran edebiyatı olmak üzere değişik coğrafyalarda gelişen İslam edebiyatlarını da derinden etkilemiştir. İran edebiyatındaki değişiklikler Türk Edebiyatına yansımış ve Fars Edebiyatı üzerinden Türk edebiyatına geçmiştir (Demirel, 2011, 367-402). 'Arûzun Türk edebiyatı ile uyumu, Türkçe ile Arapça'nın yapısal farklılığından kaynaklanan sebeplerle uzun bir süre almıştır.

1.1. Kelime Anlamı

'Arûzun sözlüklerde yön, yan taraf, sarp dağ yolu, birine bir şeyin arız olması, birine bir şeyi göstermek, arz etmek, isabet etmek, satışa sunmak, sergilemek, gösteri, takdim, karşılaştırmak, hastalıklı dişi deve, ölçek, Mekke, Medine, Mekke ile Tâif arasında bir yer, şiir ölçüsü, sözün anlam ve mefhumu, çadırın ortasına dikilen ana (orta) direk gibi birçok kelime anlamı nakledilmektedir.

'Arûz [عروض] Arapça [فُعُول] vezninde bir kelimedir. İbn Fâris, Meşkâyîsu'l-Lüğa (مقاييس اللغة) adlı eserinde, (1979, عرض md.) [عَرْضُ] kökünün birçok türevinin olduğunu ve türevlerinin Aslı ortak anlamının [العَرْضُ] "en, enine" olduğunu zikrettikten sonra bu kökten gelen her bir kelimenin delaletini bu anlamla ilişkilendirmeye çalışmıştır. Kur'ân-ı Kerim'de (عَرْضُ) kökü yetmiş dokuz yerde geçmekte olup; genişlik, dünya malı, arz etmek, göstermek, sunmak, bildirmek, yüz çevirmek, anlatmak, engel (arıza) anlamlarında kullanılmıştır (Manzûr, 1997, عرض md.).

1.2. Terim Anlamı

Nesirle anlatılmayan duygu ve düşünceler şiir ile anlatılır. Arap şiiri vezin de denilen önceden kurallara bağlanmış kalıplar üzerine bina edilir. Şiir, bu vezinlerin hece veya ses değerleri bakımından eşitliğine dayanır. Şiirde mısralar arasındaki ritmi sağlayan unsur vezindir. Vezne uymayan ifade şiir sayılmaz. Şiir onun üzerine bina edilir. Bu vezin kaidelerinden bahseden ilim dalına 'arûz denir. 'Arûz, Arap şiirinin doğru olanını hatalı olanından ayıran ince vezin ölçüsünü ifade eder. 'Arûz şiirin ölçüsü ve şiir ilmidir (Hacı Halife, 1971, 1/40; Zemahşeri, 1989, 21).

Kusursuz ve kusurlu olma yönüyle Arap şiirini konu edinen 'arûz, hicri ikinci asırda Arap dili dil bilgisi âlimi ve musiki bilgini Halil b. Ahmed el-Ferâhidî (ö. 170/791) tarafından sistemleştirilip kaidelere bağlanmış ve bir ilim olma hüviyetini kazanmıştır (Vecih, 2007, 7). 'Arûz zaman içinde diğer ilimlerde olduğu gibi mütehasısları elinde bir gelişme göstermeden bir seferde tespit edilmiştir. Bu sebeple ıstılahları kurulduğu anda son şeklini almıştır. Halil b. Ahmed Arap şiirinin istikrandan hareketle Arabın şiirde kullandığı ölçülerden beş daire ve on beş vezin tespit etmiş, ondan sonra gelen talebesi Ahfeş el-Evsad (210/830) bu on beş vezine Mütedârek adıyla bir vezin daha ilave etmiş, toplam on altı vezine ulaşmıştır (Hacı Halife, 1971). Arap şairlerinin bir ahenk sistemi olarak uyguladıkları 'arûz zaman içerisinde gelenek ve zevklere göre değişikliklere uğrayarak olgunlaşmıştır. Bu sebeple Arap edebiyatı ile ilgilenen kişinin 'arûzdan müstağni kalması düşünülemez (Vecih, 2007, 1).

'Arûz ilminin bu kelime ile isimlendiriliş sebebi ve anlamı hususunda araştırmacılar arasında bir fikir birliği yoktur. Halil b. Ahmed 'arûzu Mekke yakınlarında 'Arûz (عروض) denilen bir mevkiye topladığı için bu ismi aldığı ifade edilmektedir. Ancak 'arûz biçimsel yönüyle incelendiğinde bu ilim ile ilgili bütün terimlerin Arap toplumunun hayatında önemli bir yeri olan kıl çadır ile ilişkili olduğu görülmektedir. Bu da kanaatimizce çölde ev görevini üstlenen kıl çadırın orta direği olan 'arûzdan alınmış olabileceği kanaatini desteklemektedir.

Arabın hayatının vazgeçilmez ikilisi şiir ve kıl çadırıdır. Şiir hayatı, çadır evidir. Orta direksiz ('arûz) çadır olamayacağı gibi 'arûz olmadan da beyit (şiir) olmaz. Kıl çadır beyit, onu taşıyan orta direk 'arûzdur. Çadırın etrafındaki kazıklar veted/vetid (الوتد), çadırı orta direğe bağlayan ip, sebep (السبب) diye

isimlendirilmiştir. Çadırın iki yanında yer alan pervaza da mışrâ' denilmektedir. İki mışrâ' bir kapı, bir kapı da çadırı yani beyiti temsil eder (İspir, 2013, 323-333; Timurtaş, 1964, 360).

1.3. Kaşide ve Beyt

En az yedi beyitten oluşan aynı kafiyeli şiire kaşide denir. Kaşide belli bir amaçla söylenmiş, üzerinde düşünülmüş, gözden geçirilmiş şiirin adıdır. İlk defa Arap edebiyatında görülmüş bir şiir türüdür. En az yedi beyitten oluşur. Arap şiirinde kaşide nazmı yönüyle iki asla dayanır. Biri vezin diğeri kafiye (Atık, 1987, 22). 'Arûz ilminin yapısında şiirin en küçük ölçü birimi beyittir. Edebiyat terimi olarak aynı vezinde iki mışrâ'dan meydana gelen bir nazım birimidir. Beyit olarak isimlendirilmesi çadıra benzetilmesi sebebiyledir.

Beyt iki eşit parçadan oluşur. Beytin "ilk mışrâ'nın ilk parçası" şadr (الصدر) ikinci parçası 'acüz (العجز) diye isimlendirilir. Şadra ilk şatr (الشرط الأول), 'acüze ikinci şatr (الشرط الثاني) da denilir. İkinci mışrâ'nın ilk parçasına ibtida denir. Şatr ve 'acüzden her biri kapının iki pervazına benzetilerek mışrâ' diye de bilinir. Mışrâ'nın son cüzüne zarb (الضرب) denir. Mışrâ'nın 'arûz ve zarb kısımlarının dışındaki cüzlerine haşv (الحشو) denir (Atık, 1987, 22).

البیت								
العجز – الشرط الثاني – المصراع الثاني				الصدر / الشرط الأول – المصراع الأول				
الضرب	حشو	حشو	حشو	العروض	حشو	حشو	حشو	حشو
فعولن	فعولن	فعولن	فعولن	فعولن	فعولن	فعولن	فعولن	فعولن

Tablo 1: Beyit, kısımları.

"Yarısı mışrâ' diye isimlendirilen vezin ve kafiyeli söz" kaşidede bulunan beyit sayısı bakımından dört çeşittir. Sadece tek bir beyit olan şiire müfret (المفرد) ya da yetim (اليتيم) denir. İki beyit olan şiire nütfe (النقطة) denir. Birinci mışra'ında kafiye bulunmayan iki beyitten yedi beyite kadar olan şiire kıt'a (القطعة), yedi ve yukarı beyit kaşide (القصيد) diye isimlendirilir (Hâşimî, 2010, 26-28; Sevgiliyi niteleyen beş ve arası beyite gazel denir.

Beyit hece yapısı bakımından tam, meczü, meşûr, menhûk, muşarra' mudevver, mürsel-muşmat, muhallâ mucaffâ kısımlarına ayrılır. Vezni oluşturan tef'ilelerin tamamının bulunduğu beyite tam beyit (التام) denir. 'Arûz ve zarb tef'ilesi hâzif edilen beyite meczü (المجزوء) beyit denir. Beyt sekiz tef'ileli olursa tef'ileler altı olur. Eğer tef'ileler altı olursa beyit dörtlü olur. Üçte ikisi hâzif edilip üçte biri kalan beyite menhûk (المنهوك) denir. Üçte ikisi hâzif olununca geriye iki tef'ile kalır. İkinci hem 'arûz hem zarb olur. Recez ve münserihte olur. Mışrâ'larından biri (şatr ve acüz) hâzif edilen beyite meşûr (المشطور) denir. Meşûr beyitte 'arûz tef'ilesi zarb tef'ilesi olur. Recez ve serf' vezinlerinde kullanılır. 'Arûz ve zarb tef'ileleri vezin ve kâfiye yönünden aynı olan beyite mucaffâ (المقفي) denir. 'Arûzu kâfiye yönünden zarbına muhalif gelen beyite muşmat (المصمت) beyit denir. İlave ve eksiltme yapmak sureti ile vezin ve kafiye bakımından 'arûzu zarbına uygun kılınan beyite muşarra' (المصرع) ismi verilmiştir. 'Arûzu veya zarbına 'illet uygulamak caiz olmakla birlikte illet ve naksdan sâlim olana şahih (الصحيح) denir. Zihaf (الزحاف) ve 'illet uygulanması caiz olmakla birlikte zihâf ve 'illet uygulanmamış cüze sâlim (السالم) denir. Bir kelimenin, beyitin iki mısra'ı arasında bölünmesi ile meydana gelen, diğer bir ifade ile bir beyitin 'arûz tef'ilesi ile ikinci mışra'nın başı bir kelimedede müşterek olursa beyit mudevver (المدور) beyit diye isimlendirilir.

1.4. Taqtî' ve Taqtî' Harfleri

Sözlükte kesmek anlamına gelen (قا-تا-ا ع ق ط ع) mazi kökünün tef'il babından mastar olan taqtî' (تقطيع) kesmek parçalamak demektir. Bir beyitin vezninin cüzlerini (tef'ilelerini) hecelerine ayırma işlemine taqtî' adı verilmektedir. İlk dönem 'arûz bilginleri şiirin taqtî' harflerinden meydana gelen vezinlerle ölçülmesinde hem fikir idiler.

Taqtî' üç aşamalı bir işlemdir. Birincisi hece taqtî'idir. Beyit kısa ve uzun hecelere bölünerek 'arûz hattıyla gösterilir. İkincisi 'arûz ve tef'ilelerine göre parçalarına ayrılır. Üçüncüsü harf taqtî'idir. Tef'ileler taqtî' edilirken şiirin yazılışı değil, okunuşu esas alınır. Beyitin her harfi 'arûz sembolleri ile gösterilir.

Arap şiiri hece üzerine kuruludur. Arapçada harfler ya seslidir veya sessizdirler. Nahiv alimleri sesli harfleri "med" ve "lîn" harfleri diye isimlendirirler. Diğer harfler sessiz harflerdir. Arapça'da harfler ya sakin olur ya da harekeli. Harekeler sesli harflerin parçalarıdır.

'Arûz araştırmacıları şiirin vezni için fa' (الفاء), ayn (العين) ve lâm (اللام) harflerini esas almışlar, bu aslı üç harfe yedi harf daha (elif, ya, vav, sin, ta, nûn, mim) (الميم) (النون, التاء, السين, الواو, اللام, الألف, الياء) ilave etmişlerdir. Ona

ulaşan ve (لمعت سيوفنا) ifadesinde toplanan bu harfleri tahtı harfleri diye isimlendirmişlerdir (İbn Cinnî, 1989, 62)

Bu harekeli ve sakin harflerden belli sayı ve sırada harfin belli esaslar dahilinde yan yana gelmesinden on hece oluşturulur. Bu heceler belirlenmiş esaslar dahilinde bir araya gelmesiyle de cüzler meydana gelir. Bu cüzleri oluşturan heceler her birine tahtı' denir.

1.5. 'Arûz ve İmlâ

Arap, Fars ve Türk nazım edebiyatında şiir, heceler uzunluk ve kısalıkları (kapalı-açık/sakin-müteharrık) yönüyle ahenkli bir diziliş esasına dayalı bir ölçü sistemine sahiptir (İpekten, 2003, 131; Tural, 2011, 01). 'Arûzun yazılışı bilinen imladan farklıdır. 'Arûzda imla iki esasa bağlıdır, "söylenen (telaffuz edilen) şey kitabette olmasa da yazılır, söylenmeyen (telaffuz edilmeyen) söz kitabette olsa da yazılmaz". Arapçada harf ya harekeli ya sakinidir. Harekeli harf ya zamme ya fetha ya da kesredir. 'Arûz imlasında harekeli harf (/) ile, sakin harf (.) ile gösterilir.

'Arûz imlasında telaffuz edildiği halde yazılmayan elifler (ism-i işaret gibi) yazılır. [//0/=ذالك] .[//0/=هؤلاء/هؤلاء]، [0//0/=هذه/هذه]، [0//0/=هذا/هذا] 'Arûz imlasında telaffuz edildiği halde yazılmayan vavlar yazılır. [داود=داود] Arap 'arûzunda muzaaf (şeddeli) bir kelimedede idgam çözülür ve şeddeli bir harf, ilki sakin ikincisi harekeli iki harf sayılır. [عدّ/عدّ] Harf tenvinli olursa tenvin [محمّد] kelimesinde olduğu gibi [0//0/=محمّد] şeklinde sakin nun olarak yazılır. Lafzu'l-Celâl [0/0/0/=الله/الله] şeklinde; [0/0/0/=اررحمان] şeklinde; şeklinde yazılır. Lakin [0/0/0/=لكن/لكن] lâkinne şeklinde, Taha [0/0/=طها/طها] şeklinde yazılır. Müfred müzekker gaib sigasının zamiri هاء nun harekesi uzatıldığında zamirin sonuna zammeden sora bir vav; kesreden sonra bir ya ilave edilir. Şayet hareke uzatılırsa 'arûz olarak [0//0/=بهي] şeklinde yazılır. Muhatapta işba' olmadığı için ilave yapılmaz. Şemsî harflerin elif-lamı vasıl halinde hâzif edilir, idgamlı harfler şeddeli (ilki sakin ikinci harekeli) yazılır. [وششمس] [است] kelimelerinin başındaki hemze-i vasıllar hâzif edilir. [وين سبيل] Fiillerin başındaki zait vasıl hemzeleri, tarif harfinin başındaki vasıl elifi, çoğul vavından sonra gelen elif (elif-i vikaye), ister isim olsun ister fiil veya harf olsun kendinden sonra sakin bir harf gelen kelimenin sonundaki med harfleri, yüz sayının elifi [مائة], zait harfler yazılmaz.

Şadr veya beyitin son harfinin harekesi meksûr olursa bu kelimeye bir ya eklenir. Şadr veya beyitin son harfinin harekesi mazmûm olursa bu kelimeye bir vav eklenir (Nebevî, 2010, 11).

2. Arap 'Arûzu

Arap 'arûzunda üç aslî, yedi zâit on hece harfi, altı hece, sekiz tef'ile, beş daire, on altı vezin vardır. Üç aslî yedi zait harfin kullanımıyla sebep (السبب), veted/vetid (التد/الوتد) ve fâsıla (الفاصلة) denilen ikişerden altı hece kalıbı elde edilir. Belli sayıda ve sırada kısa ve uzun hecenin bir araya gelmesinden cüz' (tef'ile), tef'ilelerin birleşmesinden vezinler doğar (Cinnî. 1989, 61; Vecih, 2007, 10; Zemahşeri, 1989, 20).

2.1. Sebep

Sebep (السبب) çadırın bağlandığı ipin adıdır. İki harften oluşan bir hecedir. Arapçada kendisi ile söze başlanan harfin harekeli olması şarttır. Söзде bu harekeli harfe ikinci bir harf daha ilave edilirse bu hece sebep hecesi diye adlandırılır. İlave edilen bu ikinci harf sakin ise sebep hafif sebep [0/] diye adlandırılır. Bu ikinci harf harekeli ise sebep ağır sebep [//] diye adlandırılır. Cinnî. 1989, 61; Vecih, 2007, 10; Zemahşeri, 1989, 20).

2.2. Vetid

Veted/vetid (الوتد) çadırı sabitlemek için etrafına çakılan ipin bağlanacağı odun kazıklarının adıdır. Sebep hecesine bir harf ilavesi ile olur. Hafif sebebe harekeli bir harf ilavesiyle ayrık vetid [0/]; ağır sebebe sakin bir harf ilavesi ile birleşik vetid [./] elde edilir (Zemahşeri, 1989, 26).

2.3. Fâsıla

Fâsıla (الفاصلة) çadırı bağlayan ipe denir. Üçüncü hece kalıbı fâsıla da iki çeşittir. İlk üç harfi harekeli dördüncü sakin olursa [0///] küçük fâsıla (fâsıla-i suğra- الفاصلة الصغرى); ilk dört harf harekeli beşinci sakin olursa [0////] büyük fâsıla (fâsıla-i kübra- الفاصلة الكبرى) adını alır (Hâşimî, 2010, 11-12). Fâsıla-i suğraya fâsıla, büyük fâsılaya da fâzıla denir. Bir diğer tertiple ağır sebep ile hafif sebebin bir araya gelmesi ile fâsıla-i suğra, ağır sebep ile birleşik vetid bir araya gelince fâsıla-i kübra olur (Demirayak, 2010, 482; Zemahşeri, 1989, 26).

الفاصلة	الوتد	السبب
---------	-------	-------

الفاصلة الكبرى	الفاصلة الصغرى	الوئد المفروق	الوئد المجموع	السبب التثقیل	السبب الحفیف
fasıla-i kübra	fasılat-i suğra	vetid-i makrun	Vetid-i mefruk	sebeb-i sakıl	sebeb-i hafif
büyük fasıla	küçük fasıla	birleşik vetid	ayrık vetid	ağır sebep	hafif sebep
0///	0//	/0/	0//	//	0/

Tablo 2: 'Arûz heceleri.

3. Tef'ile

Tef'ile, mağtalarından oluşur. Sebep, vetid ve fâsıla diye isimlendirilen belli hecelerin belirli bir sıra ile birleşmesinden cüz' adı da verilen tef'ile (تفعلة) meydana gelir. Hece iki harften az beş harften fazla, tef'ile iki heceden az üç heceden fazla olamaz.

Aslen üzerinde değişiklik olmayan tef'ile sayısı kullanımda sekiz adettir. Fer'i tef'ileler Aslı tef'ilelerden alınmıştır. Aslı tef'ileler vetid ile başlar. Vetid hecesi sebep heceleri ile yer değiştirince yani, vetid hecesi sebep hecelerinin kendi aralarında sıralamasını değiştirmeden sona bırakılırsa fer'i tef'ileler oluşur.

3.1. Aslı tef'ile {fe'ülün} [0/ 0//] sığası iki heceden oluşur. İlk hece birleşik vetid, ikinci hece hafif sebeptir. Vetid hecesi sebep hecesi ile yer değiştirir ise {lün fe'û} [0// 0/] sığası meydana çıkar. Bu sığa 'arûza uygun olmadığı için {fâ'ilün} [0// 0/] sığasına dönüşür.

3.2. Aslı tef'ile {mefâ'ilün} [0/ 0/ 0//] sığasının ilk hecesi birleşik vetid, ikinci ve üçüncü hecesi hafif sebeptir. Heceler yer değiştirir de vetid hecesi iki hafif sebepten sonra gelir ise {'î lün me fâ} [0// 0/ 0//] olur. Bu haliyle kullanılmaz, {müstef'ilün} [0// 0/ 0//] sığasına dönüşür. Aslı tef'ile {mefâ'ilün} [0/ 0/ 0//] sığasının vetid hecesi, iki hafif sebep hecesinin arasına gelirse, hafif sebep + birleşik vetid + hafif sebep şeklinde sıralanırca {fâ'ilâtün} [0/ 0// 0//] olur ki, bu sığa lafzen aslı tef'ileye benzemektedir ve 'arûzda kullanılmamıştır.

3.3. Aslı tef'ile {müfâ'iletün} [0/ // 0//] birleşik vetid + ağır sebep + hafif sebepten oluşmaktadır. Ağır sebep ile hafif sebep (fasıla-i suğra) başa alınırsa {mütefâ'ilün}[0// 0/ //] olur. Birleşik vetid ağır sebep ile hafif sebebin arasına gelirse [0/ 0// //] ve hafif sebeple ağır sebebin arasına gelir ise [// 0// 0//] olur ki bu sığa mühemeldir.

3.4 Aslı tef'ile {fâ'ilâtün} [0/ 0/ 0//] ilki ayrık vetid ikinci ve üçüncü hecesi hafif sebepten oluşur. Hafif sebepler ile ayrık vetid yer değiştirir ise {mef'ülâtü} [/0/ 0/ 0//] olur. Aslı tef'ile{fâ'ilâtün} [0/ 0/ 0//] tef'ilesi hafif sebep + ayrık vetid + hafif sebep şeklinde sıralanırsa elde edilen tef'ile lafzen {müstef'ilün} [0/ /0/ 0//] olur ve {müstef'ilün} [0// 0/ 0//] tef'ilesine benzerlik gösterir.

Aslı Tef'ile	Feri Tef'ile		
{fe'ülün}	0/ 0//		birleşik vetid+hafif sebep
		{fâ'ilün}	0// 0/
			hafif sebep+birleşik vetid
{mefâ'ilün}	0/ 0/ 0//		birleşik vetid+hafif sebep+hafif sebep
		{müstef'ilün}	0// 0/ 0//
			hafif sebep+hafif sebep+ birleşik vetid
{müfâ'iletün}	0/ // 0//		birleşik vetid+ağır sebep+hafif sebep
		{mütefâ'ilün}	0// 0/ //
			ağır sebep+hafif sebep+birleşik vetid
{fâ'ilâtün}	0/ 0/ /0/		ağır sebep+hafif sebep+birleşik vetid
		{mef'ülâtü}	/0/ 0/ 0//
			hafif sebep+hafif sebep+ayrık vetid

Tablo 3: 'Arûz Tef'ileleri.

4. Tef'ile Değişimleri

Şiir tef'ilelerini olduğu gibi aslı halleri üzerine kullanma zorunluluğu yoktur. Şiir içindeki hecelerin bazılarının tef'iledeki hecelerle bulunması sonucu bazı değişiklikler meydana gelebilir. Buna göre sığasında ve harflerinde değişiklik gerekebilir. Araştırmacıların zihâf (الزحاف) ve illet (العلقة) diye isimlendirdikleri bu değişiklikler bazı zaruretlerden ileri gelebilir. Bu değişikliklerin bazıları icbârî bazıları ihtiyaridir. Değişimler harekeli harfi sakın kılmak, sakın harfi harekelemek, sakini veya harekeli harfi hâzîf etmek, tef'ileye bir ve birden çok harf ilave etmek şeklinde olabilir.

Kaşidenin sadece 'arüz ve zarb tef'ilelerinde olan ve kaşidenin müteakip bütün beyitlerinde icrası gerekli görülen değişikliklere illet; sebep hecesinin ikinci harfinde harekeli harfi sakin kılmak, harekeli harfi hâz etmek, sakini hâz etmek gibi değişikliklere zihâf denir (Maruf, Esad, 2006, 39).

4.1. İlet (العلقة)

'Arüz ayıplarından biri olan 'illet hastalık demektir. Kaşidenin muşralarının 'arüz ve zarb tef'ilelerinin 'arüzünde, zarbında veya her ikisinde bulunan vetid ile sebep hecelerinde meydana gelen değişikliğin adıdır. Beyitin 'arüz ve zarb tef'ilelerinde vuku bulunca kaşidenin diğer beyitlerinin tamamında olması gerekir.

'İlet türü değişime uğramış tef'ileye m alül denir. Harf eklemesiyle meydana gelen değişiklik ve harf eksilmesi ile meydana gelen değişiklik olmak üzere iki kısım (Maruf, Esad, 2006, 44; Mustafa, 2002, 21).

4.1.1. Harf Hâzfi ile Olan (Nâkış) İletler

4.1.1.1. Hâzfi (الحذف): Tef'ilenin sonundan hafif sebebin düşürülmesidir. Hâzfi uygulanan tef'ileye maḥzûf denir. {fe'ülün} [0/ 0//], {mefâ'ilün} [0/ 0/ 0//] ve {fâ'ilâtün} [0/ 0/ /0/] tef'ilelerine uygulanır. {fe'ülün} tef'ilesi fe'al; {mefâ'ilün} tef'ilesi {fe'ülün} ve {fâ'ilâtün} tef'ilesi {fâ'ilün} sığasına dönüşür (Mustafa, 2002, 22).

مفعولات	متفاعلن	مستفعلن	فاعلن	فاع لاتن	مفاعلتن	مفاعيلن	فعلون	تفعلة
/0/ 0/ 0/	0// 0/ //	0// 0/ 0/	0// 0/	0/ 0/ /0/	0/ // 0//	0/ 0/ 0//	0/ 0//	الرمز
				-- 0/ /0/		-- 0/ 0//	-- 0//	الحذف

Tablo 4: Hâzfi.

4.1.1.2. Kaṭf (القطف) (hâzfi + aṣb/aṣb + hâzfi): Tef'ilenin beşinci harfine tekabül eden ağır sebebin ikinci harfi sakin kıldıktan (aṣb) sonra tef'ilenin sonunda meydana gelen hafif sebebi hâzfi etmektir. Diğer bir ifade ile tef'ilenin sonundan hafif sebebi hâzfi ettikten sonra tef'ilenin sonundaki ağır sebebin ikinci harfini sakin kılmaktır. Kaṭf uygulanmış tef'ileye maḥṭûf denir. {müfâ'iletün} [0/ // 0//] tef'ilesine uygulanır. {fe'ülün} sığasına dönüşür. {müfâ'iletün} [0/ // 0//] tef'ilesine uygulanır. {fe'ülün} sığasına dönüşür. Kaṭf uygulanmış tef'ileye maḥṭûf denir. {müfâ'iletün} [0/ // 0//] tef'ilesine uygulanır ve tef'ile {fe'ülün} sığasına dönüşür (Mustafa, 2002, 22).

مفعولات	متفاعلن	مستفعلن	فاعلن	فاع لاتن	مفاعلتن	مفاعيلن	فعلون	تفعلة
/0/ 0/ 0/	0// 0/ //	0// 0/ 0/	0// 0/	0/ 0/ /0/	0/ // 0//	0/ 0/ 0//	0/ 0//	الرمز
					-- 0/ 0//			القطف

Tablo 0: Kaṭf.

4.1.1.3. Kaşr (القصر) tef'ilenin sonundaki hafif sebebin sakin olan ikinci harfi Hâzfi edildikten sonra harekeli birinci harfini sakin kılınmasıdır, Kaşr uygulanmış tef'ileye maḥşûr denir. {fe'ülün} [0/ 0//] ve {fâ'ilâtün} [0/ 0/ /0/] tef'ilelerine uygulanır. {fe'ülün} tef'ilesi {fe'ül}; {fâ'ilâtün} tef'ilesi {fâ'ilân} sığasına dönüşür (Mustafa, 2002, 22).

مفعولات	متفاعلن	مستفعلن	فاعلن	فاع لاتن	مفاعلتن	مفاعيلن	فعلون	تفعلة
/0/ 0/ 0/	0// 0/ //	0// 0/ 0/	0// 0/	0/ 0/ /0/	0/ // 0//	0/ 0/ 0//	0/ 0//	الرمز
		-0/ 0/ 0/		-0 0/ /0/		-0 0/ 0//	- 0 0//	القصر

Tablo 6: Kaşr.

4.1.1.4. Hâzeḥ (الحذذ) tef'ilenin sonundaki birleşik vetidin hâzfi edilmesidir. Hâzeḥ uygulanmış tef'ileye eḥâz/hâzẓa denir. {müte fâ'ilün} [0// 0/ //] tef'ilesine uygulanır ve {fe'ilün} sığasına dönüşür. (Mustafa, 2002, 23)

مفعولات	متفاعلن	مستفعلن	فاعلن	فاع لاتن	مفاعلتن	مفاعيلن	فعلون	تفعلة
/0/ 0/ 0/	0// 0/ //	0// 0/ 0/	0// 0/	0/ 0/ /0/	0/ // 0//	0/ 0/ 0//	0/ 0//	الرمز
	-- 0/ //							الحذذ

Tablo 7: Hâzeḥ.

4.1.1.5. Kaṭ' (القطع) tef'ilenin sonundaki birleşik vetidin sakin harfini hâzfi edip geri kalan ikinci harfini sakin kılmaktır. Kaṭ' uygulanan tef'ileye maḥṭu denir. {fâ'ilün} [0// 0/], {müstef'ilün} [0// 0/ 0//] ve {mütefâ'ilün} [0// 0/ //] tef'ilelerine uygulanır. {fâ'ilün} tef'ilesi {fa'lün}, {müstef'ilün} tef'ilesi {müstef'il} ve {mütefâ'ilün} tef'ilesi {mütefâ'il} olur (Mustafa, 2002, 22).

مفعولات	متفاعِلن	مستفعلن	فاعِلن	فاع لاتن	مفاعِلتن	مفاعِلين	فَعولن	تفعلة
/0/ 0/ 0/	0// 0/ //	0// 0/ 0/	0// 0/	0/ 0/ /0/	0/ // 0//	0/ 0/ 0//	0/ 0//	الرمز
	-0/ 0/ //	-0/ 0/ 0/	-0/ 0/					القطع

Tablo 8: Kaṭ'.

4.1.1.6. Vaḳf (الوقف) tef'ilenin sonundaki ayırık vetedin harekeli son harfinin sakin kılınmasıdır. Vaḳf uygulanmış tef'ileye mevḳûf denir. {mef'û lâtü} [/ 0/ 0/ 0/] tef'ilesine uygulanır, tef'ile. {mef û lâṭ} sığasına dönüşür (Mustafa, 2002, 23).

مفعولات	متفاعِلن	مستفعلن	فاعِلن	فاع لاتن	مفاعِلتن	مفاعِلين	فَعولن	تفعلة
/0/ 0/ 0/	0// 0/ //	0// 0/ 0/	0// 0/	0/ 0/ /0/	0/ // 0//	0/ 0/ 0//	0/ 0//	الرمز
00/ 0/ 0/								الوقف

Tablo 9: Vaḳf.

4.1.1.7. Şalm (الصلم): Tef'ilenin sonundaki ayırık vetedin ḥazf edilmesidir. Şalm uygulanmış tef'ileye aşlam/şalmâ denir. {mef'û lâtü} [/0/ 0/ 0/] tef'ilesinde uygulanır, tef'ile {fa'lün} olur.

مفعولات	متفاعِلن	مستفعلن	فاعِلن	فاع لاتن	مفاعِلتن	مفاعِلين	فَعولن	تفعلة
/0/ 0/ 0/	0// 0/ //	0// 0/ 0/	0// 0/	0/ 0/ /0/	0/ // 0//	0/ 0/ 0//	0/ 0//	الرمز
--- 0/ 0/								الصلم

Tablo 10: Şalm

4.1.1.8. Keşf (الكشف): Keşf tef'ilenin yedinci harfine tekabül eden ayırık vetedin sonundan harekeli harfinin ḥazfidir. Keşf uygulanan tef'ileye meḳşûf denir. {mef'û lâtü} [/0/ 0/ 0/] tef'ilesine uygulanır. Bu tef'ile {mef û lün} olur (Mustafa, 2002, 23).

مفعولات	متفاعِلن	مستفعلن	فاعِلن	فاع لاتن	مفاعِلتن	مفاعِلين	فَعولن	تفعلة
/0/ 0/ 0/	0// 0/ //	0// 0/ 0/	0// 0/	0/ 0/ /0/	0/ // 0//	0/ 0/ 0//	0/ 0//	الرمز
-0/ 0/ 0/								الكشف

Tablo 11: Keşf.

4.1.1.9. Betr (البتر) (ḥazf + kaṭ) ḥazf ile kaṭın birlikte uygulanmasıdır. Tef'ilenin sonunda bulunan hafif sebep ḥazf olunduktan sonra açığa çıkan tef'ilenin sonundaki birleşik vetidin sakin harfi ḥazf edilip geri kalan ikinci harfi sakin kılınır. Betr uygulanan tef'ileye ebter/betrâ denir. {fe'ülün} [0/ 0//] {fâ'ilatün} tef'ilelerine uygulanır. fe'ülün} tef'ilesi {fâ}, {fâ'ilatün} tef'ilesi {fa'lün} ve {fe'ülün} tef'ilesi {fa} olur (Mustafa, 2002, 22).

مفعولات	متفاعِلن	مستفعلن	فاعِلن	فاع لاتن	مفاعِلتن	مفاعِلين	فَعولن	تفعلة
/0/ 0/ 0/	0// 0/ //	0// 0/ 0/	0// 0/	0/ 0/ /0/	0/ // 0//	0/ 0/ 0//	0/ 0//	الرمز
				0 /0/			-- -0/	البتر

Tablo 12: Betr.

4.1.1.10. Ḥal' (kebl) (الخلع) Ḥabn ve kaṭ'ın bir tef'ilede birlikte uygulamasıdır. Hafif sebeple başlayan tef'ilenin hafif sebebinin ikinci sakin harfi düşürülür. Tef'ilenin sonraki vetid hecesinin son sakin harfi düşer kalan harekeli harf sakin kılınır. ḥal' uygulanmış tef'ileye maḥlül/mekbûl denir. {müstef'ilün} [0// 0/ 0/] tef'ilesine uygulanır, tef'ile {fe'ülün} olur.

مفعولات	متفاعِلن	مستفعلن	فاعِلن	فاع لاتن	مفاعِلتن	مفاعِلين	فَعولن	تفعلة
/0/ 0/ 0/	0// 0/ //	0// 0/ 0/	0// 0/	0/ 0/ /0/	0/ // 0//	0/ 0/ 0//	0/ 0//	الرمز
		-- 0/ 0/ -/						الخلع

Tablo 13: Ḥal'.

4.1.1.11. Kaşm (القسم): Birleşik vetid ile başlayan tef'ilenin ilk harfini düşürmek ve birleşik vetidden sonra gelen ağır sebebin ikinci harfini sakin kılmaktır. Kaşm uygulanmış tef'ileye aḳşâm denir. {müfâ'aletün} [0/ 0/ 0//] tef'ilesine uygulanır.

مفعولات	متفاعِلن	مستفعلن	فاعِلن	فاع لاتن	مفاعِلتن	مفاعِلين	فَعولن	تفعلة
/0/ 0/ 0/	0// 0/ //	0// 0/ 0/	0// 0/	0/ 0/ /0/	0/ // 0//	0/ 0/ 0//	0/ 0//	الرمز
					0/ 0/ 0/-			القسم

Tablo 14: Kaşm.

4.1.2. Ekli (Ek ile Olan) İletler

Bu 'iletler üç adettir.

4.1.2.1. Terfil (التفيل): Birleşik vetid ile biten zârbın sonuna bir hafif sebep ilavesi ile yapılan tef'iledir. Terfil uygulanmış tef'ileye müreffel denir. Terfil {fâ'ilün} [0// 0/], {müstef'ilün} [0// 0/ 0/] ve {mütefâ'ilün} [0/ // 0//] tef'ilelerine uygulanır. {fâ'ilün} tef'ilesi {fâ'ilâtün} sığasına, {müstef'ilün} tef'ilesi {müs tef ilâ tün} sığasına ve {mütefâ'ilün} tef'ilesi {mütefâ'ilâtün} sığasına dönüşür (Mustafa, 2002, 22).

مفعولات	متفاعلن	مستفعلن	فاعلن	فاع لاتن	مفاعلتن	مفاعيلن	فعالن	تفعلة
/0/ 0/ 0/	0// 0/ //	0// 0/ 0/	0// 0/	0/ 0/ /0/	0/ // 0//	0/ 0/ 0//	0/ 0//	الرمز
	0/ 0// 0/ //	0/ 0// 0/ 0/	0/ 0// 0/					التفيل

Tablo 10: Terfil).

4.1.2.2. Tezyîl (التذيل) birleşik vetid ile biten tef'ilenin sonuna sakin bir harf ileve edilmesidir. Tezyîl uygulanmış tef'ileye müzeyyel (muzâl) denir. {fâ'ilün} [0// 0/], {müstef'ilün} [0// 0/ 0/] ve {mütefâ'ilün} [0/ // 0//] tef'ilelerine uygulanır. {fâ'ilün} [0// 0/] tef'ilesi {fâ'ilân} sığasına; {müstef'ilün} [0// 0/ 0/] tef'ilesi {müs tef ilân} sığasına ve {mütefâ'ilün} [0// 0/ //] tef'ilesi {mütefâ'ilân} sığasına dönüşür (Mustafa, 2002, 22).

مفعولات	متفاعلن	مستفعلن	فاعلن	فاع لاتن	مفاعلتن	مفاعيلن	فعالن	تفعلة
/0/ 0/ 0/	0// 0/ //	0// 0/ 0/	0// 0/	0/ 0/ /0/	0/ // 0//	0/ 0/ 0//	0/ 0//	الرمز
	0 0// 0/ //	0 0// 0/ 0/	0 0// 0/					التزييل

Tablo 16: Tezyîl.

4.1.2.3. Tesbîğ (التسبيغ) Hafif sebep ile biten zârbın sonuna bir sakin harf ilavesidir. Tesbîğ uygulanmış tef'ilelere müsebbag denir. {fe'ülün} [0/ 0//], {mefâ'ilün} [0/ 0/ 0//], {müfâ'iletün} [0/ // 0//] ve {fâ'ilâtün} [0/ 0/ /0//] tef'ilelerine uygulanır. {fe'ülün} [0/ 0//] sığasına; {mefâ'ilün} [0/ 0/ 0//] sığasına; {müfâ'iletün} [0/ // 0//] sığasına ve {fâ'ilâtün} [0/ 0/ /0//] sığasına dönüşür (Mustafa, 2002, 22).

مفعولات	متفاعلن	مستفعلن	فاعلن	فاع لاتن	مفاعلتن	مفاعيلن	فعالن	تفعلة
/0/ 0/ 0/	0// 0/ //	0// 0/ 0/	0// 0/	0/ 0/ /0/	0/ // 0//	0/ 0/ 0//	0/ 0//	الرمز
				0 0/ 0/ /0/	0 0/ // 0//	0 0/ 0/ 0//	0 0/ 0//	التسبيغ

Tablo 17: Tesbîğ.

4.2. Zihâf

Kelime anlamı sürünmek, yürümek, emekleyerek yürümek, ayaklarını sürüyerek yürümek, aslından uzak tutmak olan zihâf terim olarak, vezin gereği 'arûz tef'ilelerinde meydana gelen hece değişimlerinin adıdır. Çoğunlukla haşv tef'ilelerinde olan, beyitin bütün tef'ilelerinde bulunabilen ve ihtiyari olan değişimlere zihaf denir.

İlk dönem 'arûz alimleri tef'iledeki değişimin haşivde, 'arûzda veya zârbda olup olmaması ve değişikliğin müteakip tef'ilelerde gerekli olup olmaması gibi bir ayırım yapmadan tef'ilenin hecelerine arız olan her türlü değişimi zihaf olarak isimlendirmişlerdir. Sonra gelenler, 'arûz ve zârb tef'ilelerinde vuku bulan bu değişimden gerekli olan değişiklikleri illet, tekerrür etmesi gerekmeyen değişimleri zihaf olarak nitelemişlerdir. Daha sonra gelenler zihafı sebep hecesinin ikinci harfine has kılmış, tef'ilelerin sebep hecelerinin ikinci harfinde meydana gelen değişikliklere zihaf, 'arûz ve zârb tef'ilelerindeki tekrarı gerekli olan değişikliklere 'illet demişlerdir (Mustafa 2002, 16). İlet ve zihaf dışındaki değişiklikleri zihaf yerine geçen 'illetler olarak isimlendirmişler; daha sonra Demâmîni illet yerine geçen zihafı tabirini eklemiştir (Nebevi 2010, 111; Demâmîni, 1994, 126).

Zihaf tef'ilenin sebep hecelerinin ikinci harfinde meydana gelir. Vetid hecelerinde zihaf olmaz. Tef'ilenin birinci harfi ya sebep ya da vetid hecesinin ilk harfine denk gelir. Tef'ilenin üçüncü harfi ya vetidin ya da sebebin birinci harfidir. Altıncı harfi ya sebebin birinci harfi veya vetid'in ikinci harfidir. Buna göre tef'ilenin birinci, üçüncü ve altıncı harflerinde zihâf olmaz. Zihâf tef'ilenin ikinci, dördüncü, beşinci ve yedinci harflerinde vuku bulur.

Zihaftan amaç, harf eksiltmek veya sakin kılmakla aslı tef'ileye göre daha hafif bir ferî tef'ile elde etmektir. Üç şekilde icra edilir. Harekeli sakin kılınır; harekeli Hâzîf edilir, sakin Hâzîf edilir.

Zihaf ile "illet arasında bazı ayrılıklar vardır. Zihaf sadece sebep hecelerinde olur; 'illet, sebep ve vetid hecelerinde olur. Zihaf bütün tef'ilelerde olur, 'illet beyitin 'Arûz ve zârb tef'ilelerinde olur. Zihaf gayrı lazımdır. Zihaf harf eklemesi olmaz, 'illette olur.

Bir tef'ilede iki sebebin birleşmesi durumunda zihaf birinci sebep hecesinde olur, ikincisi salim kalır, her ikisi de zihafı her ikisi de salim olmazlar (Maruf, Esad, 2006, 44).

Zihaf müfret ve mürekkep diye ikiye ayrılır. Tef'ilelerde sadece bir sebep ile meydana gelen değişikliğe müfret zihaf, tef'ilelerde iki sebep ile meydana gelen değişikliğe mürekkep zihaf denir.

4.2.1. Müfret Zihaf

Müfret zihaf sekiz kısımdır. Tef'ilenin ikinci, dördüncü, beşinci ve yedinci harflerinde olur. Üç tef'ilenin ikinci harfinde zihaf olur. Bunlar izmâr, vaqş ve ħabn diye anılırlar. Bir tef'ilenin dördüncü harfinde zihaf olur. Bu da tayy diye anılır. Tef'ilenin beşinci harfinde üç zihaf vardır. Bunlar kıbz, aql ve aşb diye isimlendirilirler. Tef'ilenin yedinci harfinde bir zihaf vardır. Bu, keff olarak anılır.

4.2.1.1. İzmâr (الإضمار): Ağır sebep ile başlayan tef'ilenin harekeli ikinci harfini sakın kılmak (ağır sebebi hafif sebep yapmak)tır. Zihafına müzmâr denir. Sadece {mütefâ'ilün} [0// 0/ //] tef'ilesine uygulanır. Zihaf uygulanan tef'ile {mütefâ'ilün} sığasına dönüşür (Osman, 2004, 28).

مفعولات	متفاعلن	مستفعلن	فاعلن	فاع لاتن	مفاعلتن	مفاعيلن	فعلون	تفعلة
/0/ 0/ 0/	0// 0/ //	0// 0/ 0/	0// 0/	0/ 0/ /0/	0/ // 0//	0/ 0/ 0//	0/ 0//	الرمز
	0// 0/ 0/							الإضمار

Tablo 18: İzmâr.

4.2.1.2. Vaqş (الوقص): Ağır sebep ile başlayan tef'ilenin harekeli ikinci harfini ħazf etmektir. Zihafına vaqş, vaqş uygulanmış olan tef'ilesine mevkuş denir. Sadece {mütefâ'ilün} [0// 0/ //] tef'ilesine uygulanır. mütefâ'ilün} tef'ilesi {me fâ'ilün} sığasına dönüşür (Osman, 2004, 28).

مفعولات	متفاعلن	مستفعلن	فاعلن	فاع لاتن	مفاعلتن	مفاعيلن	فعلون	تفعلة
/0/ 0/ 0/	0// 0/ //	0// 0/ 0/	0// 0/	0/ 0/ /0/	0/ // 0//	0/ 0/ 0//	0/ 0//	الرمز
	0// 0/ /							الوقص

Tablo 19: Vaqş.

4.2.1.3. Ħabn (الخين): Hafif sebeple başlayan tef'ilenin sakın ikinci harfini ħazf etmektir. Zihafına ħabn, ħabn uygulanmış tef'ilesine maĥbûn denir. {fâi lün} [0// 0/], {mütefâ'ilün} [0// 0/ 0/], ve {mef û lâtü} 0/ 0/ [0/ tef'ilerine uygulanır. {fâi lün} tef'ilesi {fe ilün} sığasına; mütefâ'ilün} tef'ilesi {mefâ'ilün} sığasına ve {mef û lâtü} tef'ilesi {mefâ'ilün} sığasına dönüşür.

مفعولات	متفاعلن	مستفعلن	فاعلن	فاع لاتن	مفاعلتن	مفاعيلن	فعلون	تفعلة
/0/ 0/ 0/	0// 0/ //	0// 0/ 0/	0// 0/	0/ 0/ /0/	0/ // 0//	0/ 0/ 0//	0/ 0//	الرمز
/0/ 0/ /		0// 0/ /	0// /					الخين

Tablo 20: Ħabn.

4.2.1.4. Tayy (الطي): Tef'ilenin dördüncü sakın harfini ħazf etmektir. Zihafına tayy, tayy uygulanmış tef'ilesine maṭvî denir. {mütefâ'ilün} [0// 0/ 0/] ve {mef'ûlâtü} [/0/ 0/ 0/] tef'ilerine uygulanır. {mütefâ'ilün} [/ 0/ 0/] {mütefâ'ilün} sığasına; {mef'ûlâtü} [/0/ / 0/] {mef'ûlâtü} sığasına dönüşür (Osman, 2004, 29).

مفعولات	متفاعلن	مستفعلن	فاعلن	فاع لاتن	مفاعلتن	مفاعيلن	فعلون	تفعلة
/0/ 0/ 0/	0// 0/ //	0// 0/ 0/	0// 0/	0/ 0/ /0/	0/ // 0//	0/ 0/ 0//	0/ 0//	الرمز
/0/ / 0/		0// / 0/						الطي

Tablo 21: Tayy.

4.2.1.5. Kıbz (القبض): Vetid hecesi ile başlayan tef'ileden sonra gelen sebep hecesinin tef'ilenin beşinci harfine tekabül eden sakın harfini ħazf etmektir. Zihafına kıbz, kıbz uygulanmış tef'ilesine maĥbûz denilir. {fe'ülün} [0/ 0//] ve {mefâ'ilün} [0/ 0/ 0//] tef'ilerine uygulanır. {fe'ülün} tef'ilesi {fe'ülü} sığasına {mefâ'ilün} tef'ilesi {mefâ'ilün} sığasına dönüşür (Osman, 2004, 29).

مفعولات	متفاعلن	مستفعلن	فاعلن	فاع لاتن	مفاعلتن	مفاعيلن	فعلون	تفعلة
/0/ 0/ 0/	0// 0/ //	0// 0/ 0/	0// 0/	0/ 0/ /0/	0/ // 0//	0/ 0/ 0//	0/ 0//	الرمز
						0/ / 0//	/ 0//	القبض

Tablo 22: Kıbz

4.2.1.6. 'Aql (العقل): Vetid hecesi ile başlayan tef'ileden sonra gelen sebep hecesinin tef'ilenin beşinci harfine tekabül eden harekeli beşinci harfini ħazf etmek demektir. Zihafına el-aql, aql uygulanmış tef'ilesine maĥûl denilir. {müfâ'iletün} [0/ // 0//] tef'ilesine uygulanır. {müfâ'iletün} {mefâ i lün} olur (Osman, 2004, 29).

تفعلة	فعلون	مفاعيلن	مفاعلتن	فاع لاتن	فاعلن	مستفعلن	متفاعلن	مفعولات
الرمز	0/ 0//	0/ 0/ 0//	0/ // 0//	0/ 0/ /0/	0// 0/	0// 0/ 0/	0// 0/ //	/0/ 0/ 0/
العقل			0/ / 0//					

Tablo 23: 'Aql.

4.2.1.7. 'Aşb (العصب): Vetid hecesi ile başlayan tef'ilede vetid hecesinden sonra gelen sebep hecesinin tef'ilenin beşinci harfine tekabül eden beşinci hecesini (ağır sebebin ikinci harfi) sakın kılmaktır. Zihafına 'aşb, 'aşb uygulanmış tef'ilesine maşûb denir. {müfâ'ale tün} [0/ // 0//] tef'ilesine uygulanır. {müfâ'aletün} tef'ilesi {mefâ'ilün} olur (Osman, 2004, 29).

تفعلة	فعلون	مفاعيلن	مفاعلتن	فاع لاتن	فاعلن	مستفعلن	متفاعلن	مفعولات
الرمز	0/ 0//	0/ 0/ 0//	0/ // 0//	0/ 0/ /0/	0// 0/	0// 0/ 0/	0// 0/ //	/0/ 0/ 0/
العصب			0/ 0/ 0//					

Tablo 24: 'Aşb.

4.2.1.8. Keff (الكف): Tef'ilelerinin yedinci harfine tekabül eden hafif sebebin sakın ikinci hafinin Hazf edilmesidir. Zihafına keff, keff) (الكف) uygulanmış tef'ilesine mekfuf denir. {mefâ'ilün} [0/ 0/ 0//] , {müfâ'aletün} [0/ // 0//] ve {fâ'ilâtün} [0/ 0/ 0//] tef'ilelerine uygulanır. {mefâ'ilün}, tef'ilesi {müfâ'aletün} tef'ilesi {fâ'ilâtün} olur (Osman, 2004, 29).

تفعلة	فعلون	مفاعيلن	مفاعلتن	فاع لاتن	فاعلن	مستفعلن	متفاعلن	مفعولات
الرمز	0/ 0//	0/ 0/ 0//	0/ // 0//	0/ 0/ /0/	0// 0/	0// 0/ 0/	0// 0/ //	/0/ 0/ 0/
الكف			-/ // 0//	-/ 0/ /0/				

Tablo 20: Keff.

4.2.2. Müzdevic Zihaf

Bir tef'ilede iki zihafın birlikte bulunmasına müzdevic denir. Müzdevic zihaf dört kısımdır. Hâbl, hazel, şekl ve naks diye adlandırılırlar.

4.2.2.1. Hâbl (الخبيل): Tef'ilenin sebep hecelerinin sakın olan ikinci harfi ile sakın olan dördüncü harfinin birlikte hazf edilmesine el-hâbl (الخبيل) denir. (hâbn + tayy) zihaflarının bir arada bulunması ile olur. Hâbl uygulanmış tef'ileye maḥbul denir. Bu zihaf {müstef'ilün} ve {mef û lâ tü} tef'ilelerine uygulanır. {müstef'ilün} tef'ilesi {mü te ilün} olur.

تفعلة	فعلون	مفاعيلن	مفاعلتن	فاع لاتن	فاعلن	مستفعلن	متفاعلن	مفعولات
الرمز	0/ 0//	0/ 0/ 0//	0/ // 0//	0/ 0/ /0/	0// 0/	0// 0/ 0/	0// 0/ //	/0/ 0/ 0/
الخبيل						0// -/ -/		/0/ -/ -/

Tablo 26.

4.2.2.2. Hazl (الخزل): Tef'ilenin harekeli ikinci harfinin teskin edilmesi ile dördüncü harfinin Hazf edilmesine el-hazl (الخزل) denir. (izmâr + tayy) zihaflarının bir arada bulunması ile oluşur. Hazl uygulanmış tef'ileye mahzul denir. {mütefâ'ilün} tef'ilesine uygulanır {mütefailün} tef'ilesi {müfte'ilün} olur (Osman, 2004, 31).

تفعلة	فعلون	مفاعيلن	مفاعلتن	فاع لاتن	فاعلن	مستفعلن	متفاعلن	مفعولات
الرمز	0/ 0//	0/ 0/ 0//	0/ // 0//	0/ 0/ /0/	0// 0/	0// 0/ 0/	0// 0/ //	/0/ 0/ 0/
الخزل							0// - / 0/	

Tablo 27: Hazl.

4.2.2.3. Şekl (الشكل): Tef'ilenin başındaki sebebin sakın olan ikinci harfi ile yedinci harfe tekabül eden sebebin sakın olan ikinci harfini Hazf edilmesine eş-şekl (الشكل) denir. (hâbn + keff) zihaflarının bir araya gelmesi ile oluşur. Tef'ilenin şekl uygulanmış şeklime meşkül denir (Osman, 2004, 31).

تفعلة	فعلون	مفاعيلن	مفاعلتن	فاع لاتن	فاعلن	مستفعلن	متفاعلن	مفعولات
الرمز	0/ 0//	0/ 0/ 0//	0/ // 0//	0/ 0/ /0/	0// 0/	0// 0/ 0/	0// 0/ //	/0/ 0/ 0/
الشكل						-// 0/ - /		

Tablo 28: Şekl.

4.2.2.4. Naks (النقص) : Tef'ilenin harekeli beşinci harfinin teskin edilmesi ile sakin yedinci harfin hâzif edilmesine en-naks (النقص), denilir. (aşb+keff) zihafarının bir araya gelmesi ile oluşur. {müfâ'aletün} tef'ilesine uygulanır. Tef'ilesi "Mefa'ülü" olur (Osman, 2004, 32).

مفعولات	متفاعن	مستفعلن	فاعن	فاع لاتن	مفاعلتن	مفاعيلن	فعلون	تفعلة
/0/ 0/ 0/	0// 0/ //	0// 0/ 0/	0// 0/	0/ 0/ /0/	0/ // 0//	0/ 0/ 0//	0/ 0//	الرمز
					-/ 0/ 0//			النقص

Tablo 29: Naks.

4.2.2.5. 'İllet Yerine Kullanılan Zihafklar

Birinci ve ikinci müşra'n sonlarında bulunan bazı zihafklar 'illetler gibi kaşîdenin tamamında uygulanması gerekirken bir zorunluluğu ifade eder. Bunlar tek başına zihaf olarak kaldıkları gibi bir 'illet ile de bulunabilirler. habn; habn + hâzif; habn + kat; hanb + terfi; kabz; asb; izmar + hazez tayy + kesf, vakf; habl + kesf; 'arûz ve zarbda tayy ile olduğu gibi (Maruf, Esad, 2006, 39).

4.2.2.6. Zihâf Yerine Geçen 'İllet

'İllet tef'ilelerin vetid hecelerine uygulanır. Bazı illetler vetid hecelerinde uygulanmakla birlikte kaşîdenin tamamında uygulanma zorunluluğu yoktur. Bu illetler bir yönü ile 'illete ve bir yönü ile zihâfa benzerler. Bunlara illet görünümü zihâf (zihâf yerine kullanılan 'illet) denir.

4.2.2.6.1. Teş'is (التشعيب) : Teş'is tef'ilenin başında bulunan birleşik vetidden bir harf hâzif etmektir. Hangisinin hâzif edileceğinde ihtilaf vardır. İmam Halil ikinci harfi benimser, Lazım olmayan illettir. Teş'is uygulanmış tef'ileye müşaas denilir (Osman, 2004, 33)

مفعولات	متفاعن	مستفعلن	فاعن	فاع لاتن	مفاعلتن	مفاعيلن	فعلون	تفعلة
/0/ 0/ 0/	0// 0/ //	0// 0/ 0/	0// 0/	0/ 0/ /0/	0/ // 0//	0/ 0/ 0//	0/ 0//	الرمز
				0/ 0/ /0-	0/ // 0/-	0/ 0/ 0/-	0/ 0/-	التشعيب

Tablo 30: Teş'is.

4.2.2.6.2. Hâzif: Tef'ilenin sonundaki hafif sebebin düşürülmesidir.

مفعولات	متفاعن	مستفعلن	فاعن	فاع لاتن	مفاعلتن	مفاعيلن	فعلون	تفعلة
/0/ 0/ 0/	0// 0/ //	0// 0/ 0/	0// 0/	0/ 0/ /0/	0/ // 0//	0/ 0/ 0//	0/ 0//	الرمز
				-- 0/ /0/	-- // 0//	-- 0/ 0//	-- 0//	الخذف

Tablo 31: Hâzif:

4.2.2.6.3. Harm: Beyitin birinci müşrâ'nı nadiren de ikinci müşrâ'nın başındaki tef'ilenin birleşik vetid hecesinin ilk harfini düşürmektir.

مفعولات	متفاعن	مستفعلن	فاعن	فاع لاتن	مفاعلتن	مفاعيلن	فعلون	تفعلة
/0/ 0/ 0/	0// 0/ //	0// 0/ 0/	0// 0/	0/ 0/ /0/	0/ // 0//	0/ 0/ 0//	0/ 0//	الرمز
					0/ // 0/-	0/ 0/ 0/-	0/ 0/-	الحرم

Tablo 32: Harm.

5. Daire ve Bahir (Bahr)

Arapça deniz, büyük ırmak ve su toplanan yer gibi anlamlara gelen bahir, Arap edebiyatında şiirin kendisine has ölçüsüdür. Belirli usullerle ('illet ve zihaf kaideleri ile) tef'ilelerden türetilmiş bu itibari kalıpların bir veya ikisinin müşrâ' ve beyitlerinde belirli sayıda tekrar edilmesi ile meydana gelen vezin, şiirde müzikal ve fonetik ahengi sağlayan kalıplar, şiiri nesirden ayıran unsurlardır.

'Arûz uzun yıllar boyunca kulaklara hoş gelmiş, duygular ona alışmış, şairlerin dayanağı olmuştur. 'Arûzun kurucusu Halil b. Ahmed eldeki malzemeyi kullanarak kalıplara dökmüş, 'arûz vezinlerini beş gurup (daire) altında, on beş vezin (bahir) olarak tespit etmiştir. Kendinden sonra talebesi Ahfeş tarafından 'arûz a eklenen mütedarek ile bu vezinler on altıya balığ olmuştur.

'Arûz dairelerinden birinci dâireye muhtelif (المختلف) denilir. Tavîl, Medîd ve Basîf bahirlerini içerir. İkinci daireye mü'telif (المؤتلف) denir, Vâfir ve Kâmil bahirlerinden oluşur. Üçüncü daireye müctelib (المجتلب) ismi verilmiştir, Hezec, Recez ve Remel bahirlerini içine alır. Dördüncü daireye müştebih (المشتبه) denir ve Serî', Münserih, Hafif, Muzâri', Muktezâb ile Müctes bahirlerini ihtiva eder. Beşinci daire müttetik (المتفق) diye anılır, Mütegarib ile el-Halîl'in sistemine sonradan ilâve edilen Mütedârek bahirlerini içerir.

Şiir bahirlerinin her biri muayyen aslî tef'ilelerin tekrarından meydana gelir. Vezinler tef'ileleri yönüyle iki kısma ayrılırlar. Saf vezinler, mürekkep vezinler. Saf vezinler bir tef'ilenin şadrlarda tekrarı ile oluşur. Mürekkep bahirler iki farklı tef'ilenin tekrarı ile yapılır.

Arap şiirinde vezinler kullanılış yönüyle farklılık arz eder. Arap şairlerinin en fazla kullandıkları vezinler tavîl, basît, kâmil ve vâfirdir. En az kullanılan vezinler mütedarek, münserih, seri` ve mühdestir. Medid, müzâri ve muḳteḳab nadir kullanılır.

Vezin Bahr	'Arûz	Ẓarb								
Tavil	1	4	مفاعيلن	فعلون	مفاعيلن	فعلون	مفاعيلن	فعلون	مفاعيلن	فعلون
Medîd	3	6		فاعلاتن	فاعلن	فاعلاتن		فاعلاتن	فاعلن	فاعلاتن
Basît	3	6	فاعلن	فاعلن	مستفعلن	فاعلن	فاعلن	مستفعلن	فاعلن	مستفعلن
Vafir	2	3		مفاعلتن	مفاعلتن	مفاعلتن		مفاعلتن	مفاعلتن	مفاعلتن
Kâmil	3	9		متفاعلن	متفاعلن	متفاعلن		متفاعلن	متفاعلن	متفاعلن
Hezec	1	2		مفاعيلن	مفاعيلن	مفاعيلن		مفاعيلن	مفاعيلن	مفاعيلن
Recez	4	0		مستفعلن	مستفعلن	مستفعلن		مستفعلن	مستفعلن	مستفعلن
Remel	2	6		فاعلاتن	فاعلاتن	فاعلاتن		فاعلاتن	فاعلاتن	فاعلاتن
Seri	4	6		مفعولات	مستفعلن	مستفعلن		مفعولات	مستفعلن	مستفعلن
Münserih	3	3		مستفعلن	مفعولات	مستفعلن		مستفعلن	مفعولات	مستفعلن
Hafif	3	0		فاعلاتن	مستفعلن	فاعلاتن		فاعلاتن	مستفعلن	فاعلاتن
Müzari	1	1		مفاعيلن	فاعلاتن	مفاعيلن		مفاعيلن	فاعلاتن	مفاعيلن
Muktedap	1	1		مستفعلن	مستفعلن	مفعولات		مستفعلن	مستفعلن	مفعولات
Mücdes	1	1		فاعلاتن	فاعلاتن	مستفعلن		مستفعلن	فاعلاتن	مستفعلن
Mütekariḳ	2	6	فعلون	فعلون	فعلون	فعلون	فعلون	فعلون	فعلون	فعلون
Mütedarek	2	4	فعلون	فاعلن	فاعلن	فاعلن	فعلون	فاعلن	فاعلن	فاعلن
16	36	68								

Tablo 33: Zihafsız tef'ileler.

0.1.Birinci Daire

0.1.1.Ṭavîl

Ṭavîl bahri, muḳteḳif dairesinin ilk veznidir. Mürekkep bir vezindir. Aslî tef'ileleri {fe'û lün} ve {mefâ'îlün} birleşik vetid ile başlar. {fe'ûlün} ve {mefâ'îlün} tef'ilelerinin bir beyitte dörder kere tekrarı ile meydana gelir. Tam, zihâfsız ve 'illetsiz aslî vezni:

مفاعيلن	فعلون	مفاعيلن	فعلون	مفاعيلن	فعلون	مفاعيلن	فعلون
0/ 0/ 0//	0/ 0//	0/ 0/ 0//	0/ 0//	0/ 0/ 0//	0/ 0//	0/ 0/ 0//	0/ 0//
فعلون مفاعيلن فعلون مفاعيلن				طويل له دون البحور فضائل			

Tablo 34: Tavil Vezni.

Üç şekilde kullanılır. Ṭavîl vezninin bir 'arûzu vardır. 'Arûzu her türlü halde zorunlu maḳbûzadır. Cumhura göre üç zarb tef'ilesi vardır. Bunların birincisi sâlim, ikincisi maḳbûz, üçüncüsü maḳzûftur. Ṭavîl vezni vücûben (zorunlu) tam olarak kullanılır (Atik, 1987, 29).

مفاعيلن	فعلون	مفاعيلن	فعلون	مفاعيلن	فعلون	مفاعيلن	فعلون	البحر الطويل	
0/ 0/ 0//	0/ 0//	0/ 0/ 0//	0/ 0//	0/ 0/ 0//	0/ 0//	0/ 0/ 0//	0/ 0//	الضرب	العروض
0/ 0/ 0//	0/ 0//	0/ 0/ 0//	0/ 0//	0/ / 0//	0/ 0//	0/ 0/ 0//	0/ 0//	صحيح	مقبوضة
0/ / 0//	0/ 0//	0/ / 0//	0/ 0//	0/ / 0//	0/ 0//	0/ 0/ 0//	0/ 0//	مقبوض	مقبوضة
0/ 0//	0/ 0//	0/ 0/ 0//	0/ 0//	0/ /0//	0/ 0//	0/ / 0//	0/ 0//	محدوف	مقبوضة

Taablo 30: Tavil vezninin kullanımı.

İlk dönem arap şairlerinin en çok kullandıkları vezindir. Duygu, düşünce, kıssa, ağıt, övünme, övgü, hikâye, özür, itap gibi temaları ifadeye uygun bir vezindir. Arap şairlerinin özellikle hayat hikayeleri ve çölün tasvirinde kullandıkları bir vezindir. Eski şiir çoğunlukla bu vezinle yazılmıştır (Maruf, Esad, 2006, 62).

5.1.2. Medîd

Medîd bahri, muhtelif dairesinin ikinci veznidir. Mürekkep bir vezindir. Aslı tef'ilelerinden {fâ'ilâtün} birleşik vetid; {fâ'ilün} hafif sebep ile başlar. {fâ'ilâtün} ve {fâ'ilün} tef'ilelerinin bir beyitte dörder defa tekrarı ile sekiz tef'ileden meydana gelir. Tam, zihafsız ve 'illetsiz aslı vezni:

فاعلن	فاع لاتن	فاعلن	فاع لاتن	فاعلن	فاع لاتن	فاعلن	فاع لاتن
	0/ 0/ /0/	0// 0/	0/ 0/ /0/		0/ 0/ /0/	0// 0/	0/ 0/ /0/
فاعلاتن فاعلن فاعلاتن فاعلن				لمديد الشعر عندي صفات			

Tablo 36: Medid Vezni.

Medîd vezninin üç 'arûzu, altı zarbı vardır. Kullanışta iki tef'ilesi hafız edilerek vücutben meczû', nadiren meşûr kullanılır. Birinci 'arûzu, şahîhdir, zarbı da kendi gibi sâlimdir. İkinci 'arûzu mahzûfdur, üç zarbı vardır, bunlar mahzûf, maşûr ve ebterdir. Üçüncü 'arûzu mahzûf maşbûndur. İki zarbı vardır. Birincisi mahzûf, ikinci ebterdir.

فاعلن	فاع لاتن	فاعلن	فاع لاتن	فاعلن	فاع لاتن	فاعلن	فاع لاتن	البحر المديد
فاعلن	0/ 0/ /0/	0// 0/	0/ 0/ /0/	فاعلن	0/ 0/ /0/	0// 0/	0/ 0/ /0/	الضرب
مجزوء	0/ 0/ /0/	0// 0/	0/ 0/ /0/	مجزوءة	0/ 0/ /0/	0// 0/	0/ 0/ /0/	صحيح
	0// 0/	0/ /0/	0/ 0/ /0/		0// 0/	0// 0/	0/ 0/ /0/	محذوف
	00//0/	0///	0/ 0/ /0/		0// 0/	0///	0/ 0/ /0/	مقصور
	0/ 0/	0/ /0/	0/ 0/ /0/		0/ /0/	0// 0/	0/ 0/ /0/	أبتر
	0///	0/ /0/	0/ 0/ /0/		0///	0/ /0/	0/ 0/ /0/	محذوف
	0/ 0/	0/ / 0/	0/ 0/ /0/		0///	0/ /0/	0/ 0/ /0/	مخبون
							أبتر	

Tablo 37: Medid Vezninin kullanımı.

Musiki yönünün ağırlığı sebebi ile çok az kullanılır. Abbasi şairlerinin gazel türü şiirler için uygun buldukları bir vezindir (Osman, 2004, 02).

5.1.3. Basîṭ

Basîṭ bahri, muhtelif dairesinin üçüncü veznidir. Mürekkep bir vezindir. Aslı tef'ileleri {müstem'elün} ve {fâ'ilün} hafif sebep ile başlar. Her iki tef'ilenin bir beyitte dörder defa tekrarı ile sekiz tef'ileden meydana gelir. Tam, zihafsız ve 'illetsiz tef'ilesi:

فاعلن	مستفعلن	فاعلن	مستفعلن	فاعلن	مستفعلن	فاعلن	مستفعلن
0// 0/	0// 0/ 0/	0// 0/	0// 0/ 0/	0// 0/	0// 0/ 0/	0// 0/	0// 0/ 0/
مستفعلن فاعلن مستفعلن فاعلن				إنّ البسيط لديه يبسط الأمل			

Tablo 38: Basîṭ vezni.

Tam olarak kullanımı şazdır. Basîṭ vezninin üç 'arûzu altı zarbı vardır. Birinci 'arûz tam ve maşbûndur. İki zarbı vardır. Birincisi 'arûzu gibi maşbûn, ikincisi maşṭudur. İkinci 'arûz şahîh ve meczû'dur. Üç zarbı vardır. Birincisi şahîhdir, ikincisi müzeyyel, üçüncü zarb maşṭudur. Üçüncü 'arûz maşbûn/maşṭudur. Bir zarbı vardır, 'arûzuna mutabıktır. (Osman, 2004, 02).

فاعلن	مستفعلن	فاعلن	مستفعلن	فاعلن	مستفعلن	فاعلن	مستفعلن	البحر البسيط
0// 0/	0// 0/ 0/	0// 0/	0// 0/ 0/	0// 0/	0// 0/ 0/	0// 0/	0// 0/ 0/	الضرب
مجزوء	0///	0// 0/	0// 0/ 0/	مجزوءة	0// 0/ 0/	0// 0/	0// 0/ 0/	مخبون
	0/ 0/	0// 0/ 0/	0///		0// 0/ 0/	0// 0/	0// 0/ 0/	مقطوع
	0// 0/ 0/	0// 0/	0// 0/ 0/		0// 0/ 0/	0// 0//	0// 0/ 0/	صحيح
	00// 0/ 0/	0// 0/	0// 0//		0// 0/ 0/	0// 0/	0// 0/ 0/	مذال
0/ 0/ 0/	0// 0/	0// 0/ 0/	0// 0/ 0/	0// 0/	0// 0/ 0/	0// 0/ 0/	مقطوع	
0/ 0/ 0/	0// 0/	0// 0/ 0/	0// 0/ 0/	0/ 0/ 0/	0// 0/	0// 0/ 0/	مقطوع	

Tablo 39: Basîṭ vezninin kullanımı.

Arap şairlerinin en çok kullandıkları vezinlerden biridir. Peygamberi öven mersiyelelerin büyük çoğunluğu ve dini şiirlerin veznidir (Osman, 2004, 02).

5.2.

5.2.1. Vâfir

Vâfir bahri, mü'telif dairesinin ilk veznidir. Saf bir vezindir. Aslî tef'ilesi {mü fâ'aletün} müşterek vetid ile başlar. {müfâ'aletün} tef'ilesinin bir beyitte altı defa tekrarından oluşur. Zihâfsız ve 'illetsiz aslı şekli:

مفاعلتن	مفاعلتن	مفاعلتن		مفاعلتن	مفاعلتن	مفاعلتن
0// 0//	0// 0//	0// 0//		0// 0//	0// 0//	0// 0//
مفاعلتن مفاعلتن مفاعلتن				بحور الشعر وافرها جميل		

Tablo 40: Vâfir vezni.

İki 'arûz üç zarbı vardır. Vâfir tam ve meczû olarak kullanılır. Tam olarak kullanımı şazdır. Birinci 'arûz tam ve vücûben mahtûfdur. Bir zarbı vardır, zarbı kendisi gibi mahtûfdur. İkinci 'arûzu meczû ve şahihdir. Bunun da iki zarbı vardır. Birinci zarbı şahih ikincisi m asubdur.

مفاعلتن	مفاعلتن	مفاعلتن		مفاعلتن	مفاعلتن	مفاعلتن	البحر الوافر	
0// 0//	0// 0//	0// 0//		0// 0//	0// 0//	0// 0//	الضرب	العروض
0// 0//	0// 0//	0// 0//		0// 0//	0// 0//	0// 0//	مقطوف	مقطوفة
مجزوء	0// 0//	0// 0//		مجزوءة	0// 0//	0// 0//	صحيح	صحيحة
	0// 0//	0// 0//			0// 0//	0// 0//	معصوب	

Tablo 41: Vâfir vezninin kullanımı

Övünme övme, gazel ve mersiye gibi temalara uygun vezindir (Osman, 2004, 02).

5.2.2. Kâmil

Kâmil bahri mü'telif dairesinin ikinci veznidir. Kâmil saf bir vezindir. Aslî tef'ilesi {mütef'â'ilün} olup ağır sebeb ile başlar. {mütef'â'ilün} tef'ilesinin bir beyitte altı defa tekrarı ile oluşur. Tam ve zihâfsız 'illetsiz tef'ilesi:

متفاعلتن	متفاعلتن	متفاعلتن		متفاعلتن	متفاعلتن	متفاعلتن
0// 0//	0// 0//	0// 0//		0// 0//	0// 0//	0// 0//
متفاعلتن متفاعلتن متفاعلتن				كامل الجمال من البحور الكامل		

Tablo 42: Kâmil vezni.

Kâmil vezni tam ve mecz'ü kullanılır. Üç 'arûz dokuz zarbı vardır. Birinci 'arûzu tam ve şahihtir, üç zarbı vardır. İlki şahih, ikincisi mahtû üçüncüsü eħaz/muzmer olarak gelir. İkinci 'arûz tam ve hızadır, iki zarbı vardır. İlki hızı, ikincisi eħaz/muzmerdir. Üçüncü 'arûzu meczû şahihdir. Dört zarbı vardır. Birincisi şahih, ikincisi müzeyyil, üçüncüsü müreffel, dördüncüsü maktu dur (Osman, 2004, 60).

متفاعلتن	متفاعلتن	متفاعلتن		متفاعلتن	متفاعلتن	متفاعلتن	البحر الكامل	
0// 0//	0// 0//	0// 0//		0// 0//	0// 0//	0// 0//	الضرب	العروض
0// 0//	0// 0//	0// 0//	1/1	0// 0//	0// 0//	0// 0//	صحيح	صحيحة
0// 0//	0// 0//	0// 0//	2/1	0// 0//	0// 0//	0// 0//	مقطوع	
0// 0//	0// 0//	0// 0//	3/1	0// 0//	0// 0//	0// 0//	أخذ مضمر	
0//	0// 0//	0// 0//	1/2	0//	0// 0//	0// 0//	أخذ	
0// 0//	0// 0//	0// 0//	2/2	0//	0// 0//	0// 0//	أخذ مضمر	خذاء
مجزوء	0// 0// 0//	0// 0//	1/3	مجزوءة	0// 0//	0// 0//	مرقل	صحيحة
	00// 0//	0// 0//	2/3			0// 0//	مذيل	
	0// 0//	0// 0//	3/3			0// 0//	صحيح	
	0// 0//	0// 0//	4/3			0// 0//	مقطوع	

Tablo 43: Kâmil vezninin kullanımı.

Arap şiirinde en çok kullanılan üç şiir vezninden biridir. Ritim ve ahenk zenginliği sağlaması ve şiire uygun olması sebebiyle rağbet edilen bir vezin olmuştur (Osman, 2004, 69).

5.3. Üçüncü Daire

5.3.1. Hezec

Hezec bahri, müctelib dairesinin ilk veznidir. Saf bir vezindir. Aslı tef'ilesi {mefâ'ilün} (مفاعيلن) müşterek vetid ile başlamaktadır. Aslı tef'ilesinin bir beyitte altı defa tekrarı ile oluşur. Tam şahîh zihâfsız ve 'illetsiz vezni:

مفاعيلن	مفاعيلن	مفاعيلن		مفاعيلن	مفاعيلن	مفاعيلن
0/ 0/ 0//	0/ 0/ 0//	0/ 0/ 0//		0/ 0/ 0//	0/ 0/ 0//	0/ 0/ 0//
مفاعيلن مفاعيلن مفاعيلن				على الأهراج تسهيل وتكميل		

Tablo 44: Hezec Bahri.

Hezec vücûben sadece meczu olarak kullanılır. Bir 'arûz iki zarbı vardır. 'Arûz u şahih, birinci zarbı şahih ikinci zarbı mahzûftur.

مفاعيلن	مفاعيلن	مفاعيلن		مفاعيلن	مفاعيلن	مفاعيلن	البحر الهزج	
0/ 0/ 0//	0/ 0/ 0//	0/ 0/ 0//		0/ 0/ 0//	0/ 0/ 0//	0/ 0/ 0//	الضرب	العروض
مجزوء	0/ 0/ 0//	0/ 0/ 0//		مجزوءة	0/ 0/ 0//	0/ 0/ 0//	صحيح	صحيحة
	0/ 0//	0/ 0/ 0//	0/ 0/ 0//			محذوف		

Tablo 40: Hezec Bahrinin kullanımı.

Hezec daha çok bestelenmek için yazılan şiirlerin veznidir (Osman, 2004, 74).

5.3.2. Recez

Recez bahri, müctelib dairesinin ikinci veznidir. Recez saf bir vezindir. Aslı tef'ilesi (مستفعلن) iki hafif sebep ile başlamaktadır. Aslı tefilenin altı kere tekrarı ile oluşur. Zihâfsız 'illetsiz tam ve şahîh vezni:

مستفعلن	مستفعلن	مستفعلن		مستفعلن	مستفعلن	مستفعلن
0// 0/ 0/	0// 0/ 0/	0// 0/ 0/		0// 0/ 0/	0// 0/ 0/	0// 0/ 0/
مستفعلن مستفعلن مستفعلن				في البحر الأرجاز بحر سهل		

Tablo 46: Recez bahri.

Recez bahrinin dört 'arûzu beş zarbı vardır. İlk 'arûzu tam ve şahihtir, iki zarbı vardır, İlki şahih, ikincisi maktudur. İkinci 'arûzu meczü ve şahihdir, zarbı da şahîhtir. Üçüncü 'arûzu meşur, dördüncü 'arûzu menhukedir.

مستفعلن	مستفعلن	مستفعلن		مستفعلن	مستفعلن	مستفعلن	البحر الرجز	
0// 0/ 0/	0// 0/ 0/	0// 0/ 0/		0// 0/ 0/	0// 0/ 0/	0// 0/ 0/	الضرب	العروض
0// 0/ 0/	0// 0/ 0/	0// 0/ 0/		0// 0/ 0/	0// 0/ 0/	0// 0/ 0/	صحيح	صحيحة
0/ 0/ 0/	0// 0/ 0/	0// 0/ 0/			0// 0/ 0/	0// 0/ 0/	مقطوع	
مجزوء	0// 0/ 0/	0// 0/ 0/		مجزوءة	0// 0/ 0/	0// 0/ 0/	صحيح	صحيحة
				0// 0/ 0/	0// 0/ 0/	0// 0/ 0/		مشطورة
		0// 0/ 0/				0// 0/ 0/		منهوكة

Tablo 47: Recez bahrinin kullanımı.

Musiki ve nazımla alakalı bir terim olan recez, günlük hayattaki terennümler, savaş alanlarında meydan okuyuşlar, kadınların savaşçılara yönelik serzeniş ve cesaretlendirmeleri, çocuklara söylenen oyun şarkıları, ninniler ve benzeri sözler gibi belirli konulara tahsis edilmiş bir şiir veznidir. Abbasiler döneminde bu vezin daha ziyade hikâye, fıkra, tarih ve bilimsel konuların anlatıldığı didaktik manzumelere dönüşmüştür (Osman, 2004, 80).

5.3.3. Remel

Remel bahri müctelib dairesinin üçüncü veznidir. Saf bir vezindir. Aslı tef'ilesi {fâ'i lâtün} (فاع لاتن) ayrık vetid ile başlar. Aslı tef'ilenin bir beyitte altı defa tekrarı ile oluşur. Tam ve meczu kullanılır. Tam, zihâfsız 'illetsiz vezni:

فاع لاتن	فاع لاتن	فاع لاتن		فاع لاتن	فاع لاتن	فاع لاتن
----------	----------	----------	--	----------	----------	----------

0/ 0/ /0/	0/ 0/ /0/	0/ 0/ /0/		0/ 0/ /0/	0/ 0/ /0/	0/ 0/ /0/
فاعلاتن فاعلاتن فاعلاتن				رمل الأبحر ترويه الثقات		

Tablo 48: Remel vezni.

Remelin iki 'arûz altı zarb tef'ilesi vardır. İlk 'arûzu tam ve mahzûftur. Üç zarbı vardır. İlki şahihtir. İkincisi mahzûftur üçüncüsü maşşûrdur. İkinci 'arûz şahih meczu dur üç zarbı vardır, ilki şahih, ikincisi müsabbağ üçüncüsü mahzûftur.

فاع لاتن	فاع لاتن	فاع لاتن	فاع لاتن	فاع لاتن	فاع لاتن	البحر الرمل
0/ 0// 0/	0/ 0// 0/	0/ 0// 0/		0/ 0// 0/	0/ 0// 0/	الضرب
0/ 0// 0/	0/ 0/ /0/	0/ 0/ /0/		0// 0/	0/ 0/ /0/	صحيح
0// 0/	0/ 0/ /0/	0/ 0/ /0/			0/ 0/ /0/	محذوف
00/ /0/	0/ 0/ /0/	0/ 0/ /0/			0/ 0/ /0/	مقصور
مجزوء	0/ 0// 0/	0/ 0/ /0/		مجزوء	0/ 0// 0/	صحيح
	00/ 0/ /0/	0/ 0/ //			0/ 0/ /0/	مسيغ
	0// 0/	0/ 0/ /0/			0/ 0/ /0/	محذوف

Tablo 49: Remel bahrinin kullanımı.

Alaturka müzikte bir usulün de adıdır. Hüzün, ferahlık. Övünç, kahramanlık, övgü yergi, ağıt gibi duygusal konuları işler. Hasır örgüsü anlamından hareketle birbiri üzerine yayılmış ince örgülere benzetilerek bu adı aldığı söylenmektedir. Hacda yapılan hervele ile de anlam ilişkisi vardır (Osman, 2004, 86)

5.4. Dördünü Daire.

5.4.1. Seri'

Seri bahri, dördüncü daire müştəbihin ilk veznidir. Seri' mürekkep bir vezindir. İki aslî tef'ilesi vardır. Asli tef'ilerinden {müstef'ilün} hafif sebep ile; {mef'ûlâtü} ayrık vetid ile başlar. Bir beyitte {müstef'ilün} (مستقلن) tefi'lesinin dört, {mef'û lâ tü} (مفعولات) tef'ilesinin iki kere tekrarı ile oluşur. Tam, zihâfsız ve 'illetsiz vezni:

مفعولات	مستقلن	مستقلن	مفعولات	مستقلن	مستقلن
/0/ 0/ 0/	0// 0/ 0/	0// 0/ 0/	/0/ 0/ 0/	0// 0/ 0/	0// 0/ 0/
مستقلن مستقلن مفعولات			بحر سريع ما له ساحل		

Tablo 00; Seri bahri.

Bu bahrin üç 'arûzu beş zarbı vardır. Birinci 'arûz maţvî mekşuftur. Üç zarbı vardır. ilki maţvî mekşuf, ikincisi maţvî mavkûf, üçüncüsü aşlamdır. İkinci 'arûz maţbule- mevķûfe zarbı maţbûl mekşûf, üçüncü 'arûzu meşture mevķufe zarbı meştur mekşûfedir (Vecih, 2006, 212).

مفعولات	مستقلن	مستقلن	مفعولات	مستقلن	مستقلن	البحر السريع
/ 0/ 0/ 0/	0// 0/ 0/	0// 0/ 0/	/ 0/ 0/ 0/	0// 0/ 0/	0// 0/ 0/	الضرب
0// 0/	0/// 0/	0// 0//	0// 0/	0/// 0/	0// 0/ 0/	مطوي مكشوف
00// 0/	0// 0/ 0/	0/// 0/	0// 0/	0/// 0/	0// 0/ 0/	مطوي موقوف
0/ 0/	0/// 0/	0/// 0/	0// 0/	0/// 0/	0/// 0/	أصلم
0///	0// 0/ 0/	0// 0/ 0/	0///	0// 0/ 0/	0// 0/ 0/	مخبول مكشوف
		مشثور	0 0/ 0/ 0/	0// 0/ 0/	0// 0/ 0/	مشثورة موقوفة

Tablo 01: Seri' bahrinin kullanımı.

Cahiliye şairlerinin çok nadir kullandıkları bir vezindir. Tam ve meştur kullanılır. Çabuk ve kolay telaffuz edilebilen bir vezindir. Tasvire elverişlidir. İnsanın kendini ve tepkilerini ifade edebildiği bir vezindir (Topuzoğlu, 2009).

5.4.2. Münserih

Münserih bahri, müştēbihe dairesinin ikinci veznidir. Mürekkep bir bahirdir. İki aslı tef'ilesi {müstef'îlün} ve {me'ûlâtü} hafif sebep hecesiyle başlar. {müstef'îlün} tef'ilesinin dört {me'ûlâtü} tef'ilesinin iki kere tekrarı ile oluşur. Tam, 'illetsiz ve zihâfsız vezni:

مستفعلن	مفعولات	مستفعلن		مستفعلن	مفعولات	مستفعلن
0// 0/ 0/	/0/ 0/ 0/	0// 0/ 0/		0// 0/ 0/	/0/ 0/ 0/	0// 0/ 0/
مستفعلن مفعولات مستفعلن				منسرح فيه يضرب المثل		

Tablo 02: Münserih bahri.

Münserih tam ve menhuk olarak kullanılır. Üç 'arûz dört de zarbı vardır. İlk 'arûzu tam ve şahihtir. İki zarbı vardır. İlk zarbı matvidir. İkinci zarbı maktudur. İkinci 'arûzu menhuke mevkufedir. Üçüncü 'arûzu menkuhe mekşufedir.

مستفعلن	مفعولات	مستفعلن		مستفعلن	مفعولات	مستفعلن	البحر المنسرح
0// 0/ 0/	/0/ 0/ 0/	0// 0/ 0/		0// 0/ 0/	/0/ 0/ 0/	0// 0/ 0/	الضرب
0// / 0/	/0/ 0/ 0/	0// 0//		0/// 0/	/0// 0/	0// 0/ 0/	مطوي
0/ 0/ 0/	/0/ /0/	0// 0/ 0/		0///0/	/0/ /0/	0// 0/ 0/	مقطوع
	منهوك	00/ 0/ 0/		منهوكة	0// 0/ 0/	0// 0/ 0/	موقوف
		0/ 0/ 0/			0// 0/ 0/	0// 0/ 0/	مقطوع

Tablo 03: Münserih vezninin kullanımı.

Ritmi kolay, süratli ve akıcıdır. Münserih bahri yumuşaklığı ve inceliğiyle tanınmış olmakla birlikte zorluğu sebebiyle eski ve yeni şairler arasında nâdir kullanılan vezinlerdendir (Osman, 2004, 88).

5.4.3. Hafif

Hafif bahri, müştēbihe dairesinin üçüncü veznidir. Mürekkep bir vezindir. Aslı tef'ilelerinden {fâ'i lâtün} ayrık vetid; {müs tef 'îlün} hafif sebep ile başlar. {fâ'i lâtün} tef'ilesinin dört; {müs tef 'îlün} tef'ilesinin iki defa tekrarı ile oluşur. Tam, zihâfsız ve 'illetsiz vezni:

مفعولات	مستفعلن	مفعولات		مفعولات	مستفعلن	مفعولات
0// 0/ 0/	/0/ 0/ 0/	0// 0/ 0/		0// 0/ 0/	/0/ 0/ 0/	0// 0/ 0/
فاعلاتن مستفعلن فاعلاتن				يا حفيفا خفت به الحركات		

Tablo 04: Hafif bahri.

Üç 'arûz beş zarbı vardır. Birinci 'arûzu tam ve şahihtir, iki zarbı vardır. Zarbın biri şahihtir ikincisi mahzûftur. İkinci 'arûz u tam mahfuzdur. Bir zarbı vardır. O da mahzûftur üçüncü 'arûz u meczü şahih zarbı biri şahih diğeri mahbup mahzûf iki zarbı vaardır.

فاعلاتن	مستفعلن	فاعلاتن		فاعلاتن	مستفعلن	فاعلاتن	البحر الحفيف
0/ 0// 0/	0// 0/ 0/	0/ 0// 0/		0/ 0// 0/	0// 0/ 0/	0/ 0// 0/	الضرب
0/ 0// 0/	0/ /0//	0/ 0// 0/		0/ 0// 0/	0/ /0//	0/ 0// 0/	صحيح
0// 0/	0/ /0/ 0/	0/ 0// 0/		0/ 0// 0/	0/ /0/0/	0/ 0// 0/	محذوف
0// 0/	0// 0//	0/ 0// 0/		0// 0/	0/ /0/ 0/	0/ 0// 0/	محذوف
مجزوء	0/ /0//	0/ 0//	مجزوءة	0/ /0//	0/ 0// 0/	0/ 0// 0/	صحيح
	0/ 0/ /	0/ 0// 0/		0/ /0/ 0/	0/ 0// 0/	0/ 0// 0/	مخبون مقصور

Tablo 00: Hafif bahrinin kullanımı.

Şairlerin çokça baş vurduğu bir bahirdir.

5.4.3. Müzari'

Müzari' bahri müctebih dairesinin dördüncü veznidir. Mürekkep bir vezindir. Altı tef'ileden oluşur. {mefâ'ilün} {fâ'ilâtün} tef'ilelerinin biri vetid biri sebep hecesi ile başlar. Tef'ilenin zihâfsız 'illetsiz hali:

مفاعيلن	فاعلاتن	مفاعيلن		مفاعيلن	فاعلاتن	مفاعيلن
0/ 0/ /0/	0// 0/ 0/	0/ 0/ /0/		0/ 0/ /0/	0// 0/ 0/	0/ 0/ /0/
مفاعيلن فاعلاتن مفاعيلن				تعد المضارع		

Tablo 06: Müzari bahri.

Bir 'arûzu bir zarbı vardır, 'arûzu ve zarbı şahihdir. Sadece meczu kullanılır

مفاعيلن	فاعلاتن	مفاعيلن		مفاعيلن	فاعلاتن	مفاعيلن	البحر المضارع
---------	---------	---------	--	---------	---------	---------	---------------

0/ 0/ 0//	0/ 0// 0/	0/ 0/ 0//		0/ 0/ 0//	0/ 0// 0/	0/ 0/ 0//	الضرب	العروض
مجزوء	0/ 0// 0/	0/ 0/ 0//		مجزوء	0/ 0// 0/	0/ 0/ 0//	صحيح	صحيحة

Tablo 07: Müzari bahrinin kullanımı.

5.4.4. Mukteżab

Mukteżab bahri müştebih dairesinin beşinci veznidir. Mürekkep bir vezindir. Aslî tef'ileleri {me'ülâtü} ve {müste'îlün} hafif sebep ile başlar, {me'ülâtü} tef'ilesinin iki; {müs tef'îlün} tef'ilesinin dört kere tekrarı ile meydana gelir. Tef'ilenin zihâfsız 'illetsiz hali:

ستفعلن	مفعولات	ستفعلن		ستفعلن	مفعولات	مستفعلن
0// 0/ 0/	/0/ 0/ 0/	0// 0/ 0/		0// 0/ 0/	/0/ 0/ 0/	0// 0/ 0/
مستفعلن مفعولات مستفعلن				يا من كان مستقضيًا في وصله		

Tano 08: Mukteżab bahri.

Sadece meczu olarak kullanılır. Bir 'arûzu bir de zarbı vardır. 'arûz u ve zarbı matvidir

مستفعلن	مستفعلن	مفعلات		مستفعلن	مستفعلن	مفعلات	البحر المقتضب
0// 0/ 0/	0// 0/ 0/	/0// 0/		0// 0/ 0/	0// 0/ 0/	/0// 0/	الضرب
مجزوء	0// / 0/	/ 0// 0/		مجزوء	0// / 0/	/ 0// 0/	مطوية

Tablo 09: Mukteżab bahrinin kullanımı.

Muktedab bahrinin kulağa hoş gelen bir ritmi vardır. Bu bahirde yazılmış zühd ve hikemiyata dair bazı şiirlerle gazel örnekleri de bulunmaktadır (Osman, 2004,).

5.4.6. Mücdeş

Mücdeş bahri, müştebih dairesinin altıncı veznidir. Mürekkep bir vezindir. İki tef'ilesinden {müste'îlün} hafif sebep, {fâ'ilâtün} vetid ile başlar. Zihâfsız ve 'illetsiz tef'ilesi:

فاعلات	فاعلات	مستفعلن		فاعلات	فاعلات	مستفعلن
فاعلات	فاعلات	0// 0/ 0/		فاعلات	فاعلات	0// 0/ 0/
مستفعلن فاعلاتن فاعلاتن				أحدث مني هواكم يا حبيبي		

Tablo 60: Mücdeş bahri.

Meczu olarak kullanılır. Bir 'arûzu vardır. 'Arûzu şahîhtir. Bir de zarbı var oda şahîhtir.

فاعلاتن	فاعلاتن	مستفعلن		فاعلاتن	فاعلاتن	مستفعلن	البحر المجدد
0/ 0/ /0/	0/ 0/ /0/	0// 0/ 0/		0/ 0/ /0/	0/ 0/ /0/	0// 0/ 0/	الضرب
مجزوء	0/ 0/ /0/	0/ /0/ 0/		مجزوءة	0/ 0/ /0/	0/ /0/ 0/	صحيح
							نصحيحة

Tablo 61: Mücdeş bahrinin kullanımı.

Eski Arap şiirinde nâdir rastlanmakla birlikte Abbâsiler devrinde müvelled şairler ve ardından gelenlerin, hatta modern dönem şairlerinin oldukça sık kullandıkları bir bahir olmuştur (Osman, 2004, 110).

5.5. Beşinci daire.

5.5.1. Mütekarib

Mütekarib bahri, müttefik dairesinin veznidir. Saf bir vezindir. Aslî tef'ilesi {fe'ülün} vetid ile başlar, bir beyitte sekiz defa tekrar edilmesi le oluşur. Dört dört sekiz tef'iledir.

فعولن	فعولن	فعولن	فعولن		فعولن	فعولن	فعولن	فعولن
0// 0/	0// 0/	0// 0/	0// 0/		0// 0/	0// 0/	0// 0/	0// 0/
فعولن فعولن فعولن فعولن					عن المتقارب قال الخليل			

Tablo 62: Mütekarib bahri.

Tam ve meczu kullanılır. İki 'arûz altı zarbı vardır. Birinci 'arûz tam şahîhtir. Dört zarbı vardır. Sâlim, mahzûf, maşsur, ebter. İkinci 'arûz mahzûftur, iki zarbı vardır, mahzûf ve ebter.

فعولن	فعولن	فعولن	فعولن		فعولن	فعولن	فعولن	فعولن	البحر المتقارب
0/ 0//	0/ 0//	0/ 0//	0/ 0//		0/ 0//	0/ 0//	0/ 0//	0/ 0//	الضرب
0/ 0//	0/ 0//	0/ 0//	0/ 0//		0/ 0//	0/ 0//	0/ 0//	0/ 0//	صحيح
									صحيحة

0 0//	0/ 0//	0/ 0//	0/ 0//		0/ 0//	0/ 0//	0/ 0//	0/ 0//	مقصور	
0//	/ 0//	0/ 0//	0/ 0//		0/ 0//	0/ 0//	0/ 0//	0/ 0//	مخذوف	
0/	0/ 0//	0/ 0//	0/ 0//		0/ 0//	0/ 0//	0/ 0//	0/ 0//	أبتر	
مجزوء	0//	0/ 0//	0/ 0//		مجزوء	0//	0/ 0//	0/ 0//	مخذوف	مخذوفة
	0/	0/ 0//	0/ 0//			0//	0/ 0//	0/ 0//	أبتر	

Tablo 63: Mütekarib bahrinin kullanımı.

Kadım şairler tarafından da kullanılan mütekarib bahrinde kısa ve tek tef'ilenin tekrarı sebebiyle ritmin seri oluşu yanında münis bir nitelik de göze çarpar. Bundan dolayı çağımız şairlerinin kahramanlıkla ilgili şiirlerde ve marşlarda çokça rağbet ettikleri bir vezindir (Osman, 2004, 122).

5.5.2. Mütedârek

Mütedârek (mütedârik) bahri, müttetik dairesinin ikinci veznidir. Saf bir vezindir. Aslî tef'ilesi {fâ'ilün} hafif sebep ile başlar. Asli tef'ilenin bir beyitte sekiz defa tekrarından oluşur. Tef'ilenin zihâfsız 'illetsiz hali:

فاعلن	فاعلن	فاعلن	فاعلن		فاعلن	فاعلن	فاعلن	فاعلن	فاعلن
0// 0/	0// 0/	0// 0/	0// 0/		0// 0/	0// 0/	0// 0/	0// 0/	0// 0/
فاعلن فاعلن فاعلن فاعلن					زارني طيفه في الدجى كامنا				

Tablo 69: Mütedarek bahri.

Mütedârek tam ve meczu kullanılır. Dört 'arûz altı zarbı vardır. Birinci 'arûzu tam ve şahiha; zarbı şahihdir. İkinci 'arûzu maḥbûn üçüncü arûzu maktu', dördüncü 'arûzu meczü sâlim, zarbı sâlim, maḥbûn müreffel ve muzâldir.

فاعلن	فاعلن	فاعلن	فاعلن		فاعلن	فاعلن	فاعلن	فاعلن	البحر المتدارك	
0// 0/	0// 0/	0// 0/	0// 0/		0// 0/	0// 0/	0// 0/	0// 0/	الضرب	العروض
0/ /0/	0// 0/	0// 0/	0// 0/		0/ /0/	0// 0/	0// 0/	0// 0/	صحيح	صحيحة
0///	0// 0/	0// 0/	0// 0/		0/ / /	0// 0/	0// 0/	0// 0/	مخبون	مخبونة
0/ 0/	0// 0/	0// 0/	0// 0/		0/ 0/	0// 0/	0// 0/	0// 0/	مقطوع	مقطوعة
مجزوء	0// 0/	0// 0/	0// 0/		مجزوءة	0// 0/	0// 0/	0// 0/	صحيح	صحيحة
مجزوء	0/ 0/ //	0// 0/	0// 0/		مجزوءة	//	0// 0/	0// 0/	مخبون مرفل	
مجزوء	00/ //	0// 0/	0// 0/		مجزوءة	00// 0/	0// 0/	0// 0/	مذال	

Tablo 70: Mütedarek bahrinin kullanımı.

Ahfeş el-Evsat tarafından 'arûza eklenmiştir. Şarkı ve türkü formlarına elverişli ritmik bir yapıya sahip, çatıdan düşen su sesi, nal sesi, ordunun ilerleyişi, silah seslerinin yankılanması ses verdiği için çok kullanılmıştır. (Topuzoğlu, 2006, 182 ; (Osman, 2004, 122).

SONUÇ

Arap şiiri aruz denilen bir ölçü birimine bağlıdır. Aruz ilmi Arapça dil bilimleri içinde önemli bir yere sahiptir. Aruz, dil bilimi ve musiki bilgini Halil b. Ahmed el-Ferahidi (ö. 170/791) tarafından istikra yoluyla esasları belirlenerek bir ilim haline getirilmiştir.

Aruz Türk edebiyatında da önemli bir yere sahiptir. Aruzla ile Türkçe'nin uyumundan mükemmel bir şiir sanatı meydana gelmiştir.

Arap şiirinin vezin kalıbı aruzdur. Belli esaslar dahilinde meydana gelir. Arap şairleri aruz kalıplarına uymayan sözü şiir kabul etmezler. Hecelerin uzun/kısa ve harekeli/sakin olması esasına dayalı, özel imlası olan edebi bir türdür.

Harekeli ve sakin harflerin birleşimi ile oluşan hecelerin bir araya gelmesi ile tef'ileler oluşur. Aruzda taktî harfleri denilen on adet hece harfi, altı hece, sekiz tef'ile on altı bahir, beş daire bulunmaktadır. Tef'ile, sebep, vetid ve fasıla denilen hecelerin bir araya gelmesi ile oluşur. Tef'ileler bir araya gelerek mısraları oluşturur. İki mısradan bir beyt meydana gelir. Aruzun en küçük ölçüsü de beyttir.

Şiirde her kelime bu kalıplara uyma durumunda değildir. Şiirdeki bazı heceler tef'iledeki heceler ile uyuşmayabilir. Bu durumda şiirdeki kelimelerin vezne zarar vermeyecek değişimlere uğranması bir kusur

olarak görülse de doğal kabul edilmiştir. Bu eksikliklere aruz hatası denilir. Tef'ilenin bazı hecelerinde değişiklikler yaparak heceler arasındaki uyumsuzluk giderilir. Şaire geniş hareket imkânı verir.

Şiir bahirlerinin her biri belli ve aslî tef'ilelerinin tekrarından meydana gelir. Vezinler saf ve mürekkep diye ikiye ayrılır. Mürekkep bahirler iki farklı tef'ilenin tekrarı ile yapılır.

Aruzda sekiz tef'ile bulunmaktadır. Bunların dördü asil, dördü fer'idir. Tef'ilenin sebep hecesinde meydana gelen değişime zihaf, diğer değişimlere illet adı verilmiştir.

Bu çalışmada, aruz zihafı ile aruzu tamamlayan şiirde kafiye konuları bir başka çalışmaya konu edilmek üzere, arap aruzuna temel esasları, vezinler ile vezinlerin illet değişimleri yönü ile makale formunda ışık tutulmaya çalışılmıştır.

تفعلة	فعلون	مفاعيلن	مفاعلتن	فاع لاتن	فاعلن	مستقلن	متفاعلن	مفعولات	الرمز
	0/ 0//	0/ 0/ 0//	0/ // 0//	0/ 0/ /0/	0// 0/	0// 0/ 0/	0// 0/ //	/0/ 0/ 0/	
الإضمار							0// 0/ 0/		
الوقص							0// 0/ /		
الخبين					0// /	0// 0/ /		/0/ 0/ /	
الطي						0// / 0/	0// / //	/0/ / 0/	
القبض	/ 0//	0/ / 0//							
العقل		0/ / 0//							
العصب		0/ 0/ 0//							
الكف		/ 0/ 0//	/ // 0//	0/ / /0/					
الخبيل						/0/ / /		/0/ / /	
الخزل		0/ 0/ 0//					0// / 0/		
الشكل						// 0/ /			
النقص		/ 0/ 0//							
الحذف	-- 0//	-- 0/ 0//		-- 0/ /0/					
القطف		0/ 0//							
القصر	- 0 0//	-0 0/ 0//		-0 0/ /0/		0/ 0/ 0/			
الحذف					--- 0/	--- 0/ 0/	-- 0/ //		
القطع					-0/ 0/	-0/ 0/ 0/	-0/ 0/ //		
الوقف								00/ 0/ 0/	
الصلم								0/ 0/	
الكشف								-0/ 0/ 0/	
البتير	0/								
الطلع						0/ 0/ /			
القصم									0/ 0/ 0/-
التزئيل								0/ 0// 0/ //	
التزئيل								0 0// 0/ 0/ //	
التسبيغ	0 0/ 0//	0 0/ 0//	0 0/ // 0//	0 0/ 0/ /0/					

Tablo 71: İlet ve Zihaf değişimleri.

KAYNAKÇA

Atik, Abdulaziz (1987). *İlmu'l-'arûz ve'l-kafiye*. Beyrut: Daru'n-Nahdatü'l-Arabiyye.

- Demirayak, Kenan (2010). Taktı'. *DİA*, (c. 39, s. 482), İstanbul: Diyanet Vakfı Yayınları.
- Demirel, Şener (2011). Es-Seyyid Hüseyin Hüsnî Burdurî'nin Mizânnâme-i şu'arâ adlı 'Arûz la ilgili eseri. *Turkish Studies*, Volume 6/2 Spring 2011, s. 367-402.
- Develioğlu, Ferid. (1993). *Osmanlıca Türkçe Ansiklopedik Lugat*. Ankara: Aydın Kitabevi.
- ed-Demâminî, Bedruddin Ebu Abdullah Muhammed b. Ebi Bekr (1994). *el-Uyûnu'l-Ğâmize alâ habâya'r-ramize*. Tahkik: el-Hassanî Hasan Abdullah, Kahre: Mektebetü'l-Hancı.
- Ergin, Muharrem (2013). *Türk Dilbilgisi*. İstanbul: Bayrak Yayınevi.
- Hacı Halife. Mustafa bin Abdullah Katip Çelebi (1971). *Keşfü'z-Zunûn an esami'l-kutubi ve'l-fünûn*. İstanbul: Devlet Kitapları.
- Harekat, Mustafa (1998). *Evezanü's-şî'r*. Kahire: Daru's-sekafe li'n-neşr.
- Haşimî, Ahmed (2010). *Mizanu'z-Zehab fi sınaati şiri'l-arap*. Kahira: Mektebetü'l-adab.
- İbn Faris, Ebü'l-Hüseyin Ahmed b. Faris b. Zekerıyyâ (1979). *Mu'cemumekayisi'l-luga*. thk. Abdüsselam Muhammed Harun, Beyrut: İbn Manzur, (1998). *Lisanü'l-Arab*. Beyrut: Darü'lhyai'd-dürasi'l-Arabî.
- İbn-i Cinnî, Ebü'l-Feth Osman b. Cinnî, (1989). *Kitabu'l-'Arûz*. thk. Ahmet Fevzi el-Heyb. Kuveyt: Camiatu'l- Kuveyt.
- İpekten, Haluk (2003). *Eski Türk Edebiyatı*. İstanbul: Dergâh Yayınları.
- İspir, Meheddin (2013). 'Arûz İncelemelerinde Nazire Mecmualarından Yararlanma. *Turkish Studies*, Volume 8/1 Winter 2013, s. 323-333.
- Maruf, Nayif; El-Esad, Ömer (2006). *İlmü'l-'Arûz et-taḥbîkî*. Beyrut: Daru'n-nefahis.
- Memun Abdulhakim Vehbiye. (2007). *El-'Arûz ve'l- Kafıye Beyne't-türasive'd-decdîd*. Kahire: Messesetü'l-muhtar.
- Mustafa, Mahmud (2002). *Ehdâ Sebil ila İlmey'l-Halil*. Muhakkik: M A. El-Hafacî, Riyad: Mektebetü'l-Mearif.
- Nebevî, Abdulaziz (2010). *Mucezu buhuri's-şî'ri'l-Arabî*. Kahire: Heyetü'l-Mısıriyye.
- Osman, M. H. (2004). *el-Mürşidü'l-Vafi fi'l-'Arûz ve'l-kafıye*. Beyrut: Daru'l-Kütübü'l-ilmiyye.
- Pala, İskemder (2003). 'Arûz Üzerine Düşünceler ve Teklifler. *Journal of Kültür Üniversty*, 2003/3 pp. 39-02.
- Suyuti, C. A., (2006), el-İtkân fi ulümi'l-Kur'an, Darü'l-Hadis.
- Timurtaş, Faruk K. (1964). *Osmanlıca Grameri*. İstanbul: Küçük Aydın Matbaası.
- Topuzoğlu, T. Rüştü. (2006). Mütedarek. *DİA*, (c., 32, ss. 182), İstanbul: Diyanet Vakfı Yayınları.
- Topuzoğlu, T. Rüştü. (2009). Serî. *DİA*. (c., 36, ss.). İstanbul: Diyanet Vakfı Yayınları.
- Tural, Hüseyin (2011). *Arap Edebiyatında 'Arûz*. İstanbul: Ensar Neşriyat.
- Ubade, Muhammed İbrahim (2011). *Mu'cemu'l-Mustahat en-nahv ve's-sarf ve'l-aruz ve'l-kafıye*. Kahire: Mektebetü'l-Adab.
- Vecih, Me'mun Abdulhalim (2007). *el-'Arûz ve'l-Kafıye beyne't-türasi ve'd-decdîd*. Kahire: Müessesetü'l-muhtar.
- Ya'kub, Emîl Bedî' (1991). *El-Mu'cemu'l-mufassal fi ilmi'l-arûzi ve'l-kafıye ve fînunü's-şî'r*. Lübnan: Daru'l-kütübü'i-ilmiyye.
- Zemaşeri, Carullah M. b. Ömer (1989). *el-Kıstas fi ilmi'l-'Arûz*. Thk.: Fahreddin Kabave. Beyrut: Mektebetü'l-Mearif.
- Zerkeşi, Burhaneddin (2006). *El-Burhan fi ulumi'l-Kur'an*. Darül-hadis.